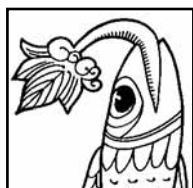


Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2011. március
XVIII. évfolyam 1. szám

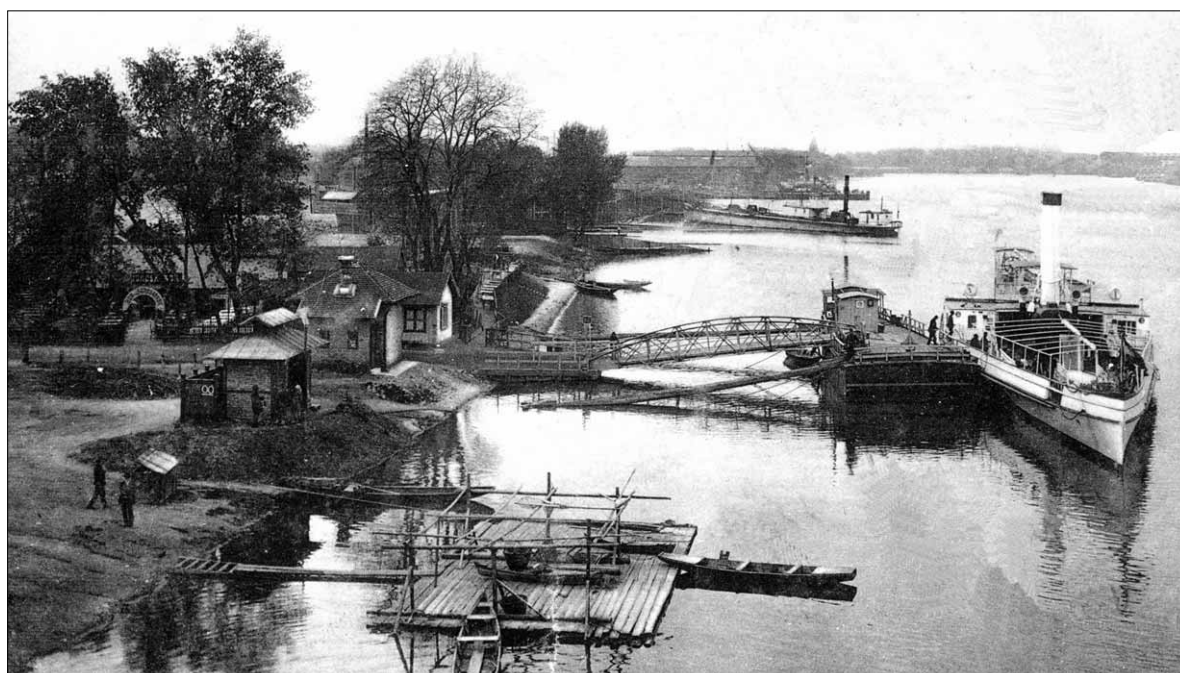


A hajdani hajósok úgy ismerték az újpesti Duna-ágot, mint bérkocsis a mellékutcát. Faúsztatók, révmesterek, csónakosok kerülgették a Népszigetet. Néhanapján kikötöttek a Megyeri csárdánál, megbeszélték a hullámok sodorta híreket és a világ dolgait. A gyáraknak szállító hajós-nép nyersbőr- és faáruval uralta a folyót, vontatta az uszályokat és évtizedeken keresztül ontotta az üzemek alapanyagain. Újpest népe kedvtelve töltötte a nyarat a Duna-parti csónakházak között. A pestközeli nyaralótelepre kishajók hozták a kiránduló közönséget. Akadt, amelyiken enni-inni is lehetett, és prímás húzta a talpalávalót. A civil hajók és a honvédségi

flottilla őrnaszádjai sok éven keresztül jól megfértek egymás szomszédságában.

Az újpesti öböl egykor az uszályok és gőzhajók szülőhelye volt. Vállalkozók tucatjai nyitottak hajógyártó üzemet; az itt épült gőzösökből jutott a Monarchiának és Oroszországnak is. Újpest mindig befogadta a letelepedni vágyókat – befogadta a hajókat is. A dunai hajók százával aludták itt téli álmukat.

A téli kikötő vízfrissítését biztosító zsilip megépítéséért az országgyűlésben Jókai Mór emelt szót. 1873-ban, amikor az író interpellációja nyomán megépült a zsilip, új regényében Tímár Mihály hajótulajdonos, „az arany ember” egy al-dunai szigeten találta meg az Édent. □ *Rojkó Annamária*



Hajóval Budapestről Ujpestre



„Egy leleményes vállalkozónk azon eredeti gondolatra jött, hogy az ujpesti kikötőben egy alkalmas, kellő karszékekkel ellátott dereglyét készített, melyen ünnep- és vasárnapokon az ujpesti szigetre, a palotai erdőbe, a szomszéd káposztásmegyeri szőlőkbe, vagy a szép főthi kertbe kirándulókat zenészek kíséretében, olcsó áron, portól sártól mentesen fogja a főváros kellő közepén haza szállítani. A hazatérő indulást estvéként 3 mozsárlövés jelentendi.” (Nefelejts, 1860. július 29.)

„A gőzhajó közlekedés f. hó 5-én a f. évre végleg megszűnt, mit a hirtelen beállott fagy és erős havazások okoztak. 5-én délben még elindult a hajó Budapestről, de a kikötőbe már be nem mehetett, amennyiben oda ezalatt beállottak már a téli szállások s így utasait kénytelen volt visszavinni a városba.” (Ujpesti Közlöny, 1882. december 10.)

„Első cs. és kir. szab. Dunagőzhajózási Társaság: március 14-től kezdve a helyi gőzösök a vámpalota és Ó-Buda között óránként reggeli 6 órától esti 7 óráig egész Ujpestig közlekednek. A kikötőhíd Ujpesten egyelőre közvetlen a Schönicken-féle hajógyár alatt léteznek.” (Ujpesti Hírlap, 1885. március 22.)

„Mizéria. Községünknek amugy is elég gyarló közlekedését és vele együtt a község érdekeit hatalmas zökkenés fenyegeti. A »Dunagőzhajózási Társaság« amint hírlik be akarja szüntetni Budapest és Ujpest között a rendes hajójáratot olyformán, hogy ezentul csakis a mi viszonyainknak meg nem felelő apró csavargőzösök eszközölnék az összeköttetést. Ez annyival inkább furcsa dolog, mert a társulat nem hozhatja fel okul, hogy idáig vesztesége lett volna, hiszen személyforgalmunk legfontosabb tényezője a hajózás volt. Ha a szándéka a társulatnak való, úgy Ujpestre számottevő kár és kényelmetlenség hárul, mire ezennel az illetékes kör szíves figyelmét felhívjuk.” (Ujpesti Hírlap, 1891. április 5.)

„Az ujpesti kikötő elkészült. Kilencz éven át folytatott munkálat után végre a mult héten befejeztették a kikötő mélyítése és ezzel

oly kikötő alkottatott, mely a sok létező között a legbiztosabbnak mondható. Mivel az eredetileg tervezett egy méter mélység helyett a sulypont fölött két méternyi vízmagassággal bír, s így a legmélyebb járatú hajók is akadálytalanul járhatnak benne. A kikötőnek ekként történt elkészítése nagy fontossággal bír Ujpestre nézve, mert az idegen hajók is használhatják telelő helyül, miáltal az elhelyezett 200-400 járművön tartózkodó mintegy ezer ember községünkben fedezi szükségletét. A kikötő területe ötven hold. Az 1884. évben megkezdett munkálat évenként ötvenezer forintjába került a kincstárnak. A működő kotrógépek minden évben százötvenezer köbméter iszapot és kavicsot emeltek ki a kikötő medréből, honnan több régiség is került napfényre. A munkálat felügyeletével Jávorszky János kikötőfelügyelő volt megbízva, s az ő szakszerű lelkiismeretes és buzgó működésének tudható be a munkálat sikeres befejezése mellett az is, hogy az előirányzati költségeknél százezres forintnyi megtakarítás éretett el. A helyi hajók közlekedésére is befolyással van a kikötő rendezése amennyiben jövőre a közlekedés hosszabb ideig lesz fenntartható.” (Közügy, 1893. december 23.)

„A dunagőzhajózási társaság elhatározta, hogy a Wolfner ucca végén levő kikötőt rendbe hozza, állandó hidat épít s védtöltéssel ellátja. E rendezés folytán reméljük, hogy a község szabad kikötőjébe szolgáló lejárati is véglegesen megoldást nyer.” (Közérdek, 1900. szeptember 6.)

„A kereskedelemügyi miniszter az ujpesti rév-vámszedése tárgyában az 1890. évi I.tvcz. 81. és 86.§-ai alapján Ujpest község részére kiállított engedélyokiratot a törvényhatóság útján már leküldte Ujpest község előjáróságának. Ezen engedélyokirat feljogosítja Ujpest nagyközséget, hogy a kisinghi [a középkorban: Kissingh-Pilisvármegye – a szerk.] Dunatéren a tényleges megkezdés napjától számított egymásután következő 10 éven át vámszedési jogot gyakorolhasson.” (Társadalmi Lapok, 1901. január 13.) (Összeállította: Krizsán Sándor, Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

Tiszteletbeli főszerkesztő:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
HIRMANN LÁSZLÓ
HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA
KÖRÖS ANIKÓ
KRIZSÁN SÁNDOR
DR. SALLAI JÁNOS
SZÖLLÖSY MARIANNE

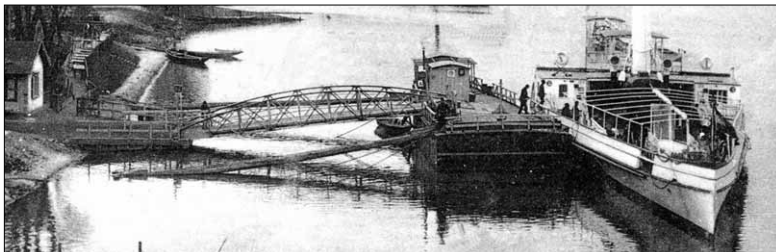
Számunk szerzői:
ANTAL GÁBOR *történész*
GONDA BÉLA *szerkesztő*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár*
IVÁNYI JÁNOS *okleveles építőmérnök*
JÓKAI MÓR *író, országgyűlési képviselő*
KADLECOVITS GÉZA *helytörténet-kutató*
DR. KRISKA GYÖRGY *egyetemi adjunktus (ELTE)*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
LŐRINCZ RÓBERT *könyvtáros*
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró, szerkesztő*
SZÖLLÖSY MARIANNE *helytörténeti-gyűjtemény-vezető*

Kiadja:
Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2011. március
XVIII. évfolyam 1. szám



Az újpesti kikötő (részlet)

- | | |
|-------|---|
| 1 | ROJKÓ ANNAMÁRIA „Hajózni kell!” |
| <hr/> | |
| | Múltidéző |
| 2 | <i>Hajóval Budapestről Újpestre</i>
Összeállította KRIZSÁN SÁNDOR ÉS SZÖLLÖSY MARIANNE |
| <hr/> | |
| | Tanulmány |
| 4 | GONDA BÉLA <i>A hajóépítés kezdetei Újpesten</i> |
| <hr/> | |
| | Közlemények |
| 7 | IVÁNYI JÁNOS „Requiescat in pace”?! 50 éve számolták fel az újpesti Öreg-temetőt, 1. rész |
| 9 | ANTAL GÁBOR SMS Leitha: Egy Újpesten született hadihajó története, 1. rész |
| 11 | LŐRINCZ RÓBERT Zichy-Ferraris Viktor és Károlyi István káposztásmegyeri párba |
| 14 | KADLECOVITS GÉZA Szabadkőműves páholyok Újpesten, 1. rész |
| 20 | ROJKÓ ANNAMÁRIA Epizódok Aschner Lipót életéből, 12. rész: A télikabáttól az igazgatói székig |
| 22 | KRIZSÁN SÁNDOR „Újpest-Központ végállomás!”, 2. rész: Az első kapavágás előtt... |
| 24 | JÓKAI MÓR Interpelláció az új-pesti kikötő mocsaraiból |
| 25 | DR. KRISKA GYÖRGY A napelemek mint ökológiai csapdák |
| <hr/> | |
| | Híres újpestiek |
| 26 | HIRMANN LÁSZLÓ Clark Ádám |
| <hr/> | |
| | Interjú |
| 29 | SZÖLLÖSY MARIANNE Üzletébe szemüvegért és beszélgetni térnek be |
| <hr/> | |
| 32 | Helytörténeti hírek |

A hajóépítés kezdetei Újpesten



1860-ban – három évvel a téli kikötő átadását követően – Újpesten megkezdte működését az első hajóépítő üzem. Hartmann József a kincstártól

10.000 négyszögöl területet bérelt ki a sziget kikötő felőli partján. Hét éven keresztül fogadta a megrendeléseket, ezalatt elsősorban gép nélküli, vasuszályokat épített és hajójavítással foglalkozott. 1867-ben eladta a gyárat az akkori Magyar-Belga Gép- és Hajóépítő Részvénytársaságnak, de a szakmai munkát továbbra is ő irányította. A vegyesvállalat mindössze három évig finanszírozta a hajóépítést, majd 1870-ben, megfelelő tőke hiányában, beszüntette működését és feloszlott.

A téli kikötő újabb „telepese” az Első Magyar Pest-Fiumei Hajógyári Társaság volt, amely 1868-ban állami segítséggel jött létre. Az új befektetők az újpesti kikötő bal partján,

középtájon helyezték el jelentős kiterjedésű hajóépítő-gyárukat. A Károlyi Ede gróf (Károlyi István fia) vezette vállalkozás működése során szinte sorozatban gyártotta a vízi járműveket. Mindenekelőtt az akkoriban megalakult Magyar Gőzhajózási Részvénytársaság számára 10 nagyobb személyszállító hajót és 18 vontatógőzöst épített, majd a haditengerészet megrendelésére két dunai monitort, a Szamost és a Leithát, valamint a magánmegrendelők számára számos vas uszályt készítettek a gyárban. Miután a Magyar Gőzhajózási Társaság (amely 1874-ben tulajdonost váltott és Duna Gőzhajózási Társaság néven működött tovább) rövid időn belül teljesen feltöltötte hajóparkját, a Fiumei Hajógyári Társasághoz a korábbinál jóval kevesebb megrendelés érkezett. A cég vezetése hiába igyekezett újabb megrendelőket felkutatni, a gyár 1873-ban kénytelen volt működését beszüntetni.

Hartmann József 1870-ben, a Magyar-Belga Gépgyár hajógyárának megszűnése után ismét a kezdeményezők közé tartozott, és az újpesti kikötő bal partjának alsó csúcsán létesített hajógyárat. Ezúttal szerencsésebbnek bizonyult, hiszen tíz éven keresztül, folyamatosan kapott megrendeléseket. Elsősorban román hajósoknak dolgozott, de kapott megrendelést hazai építési vállalkozóktól és hajózási cégektől is. Gyára az 1870-es évtizedben Románia számára 250 darab, egyenként 500 tonnás vasuszályt és 6 darab, 300 lóerős gőzhajót, Magyarország részére 1 nagyobb és 3 kisebb gőzöst épített, és jelentős számú hajójavítást végzett. A román gőzösökhöz a kazánokat és a gépeket Svájcban, míg a magyarországiakhoz az akkori Első Magyar Gépgyári Részvénytársaság gépgyárában készítették. Hartmann József gyárában épült a magyar hajóépítő-ipar első tengerjáró gőzhajója, a „Mon Plaisir” [a.m. Boldogságom], amely egy román hajózási vállalkozó részére készült.

1873-ban a Magyar Gőzhajózási Részvénytársaság egykori műszaki igazgatója – im-



Hartmann József

már független vállalkozóként – alapított hajógyárat a téli kikötőben. Az új tulajdonos korábbi bel- és külföldi szakmai kapcsolatait kamatoztatva jelentős megrendeléseket kapott. Gyára 1889-ig 140 különféle hajót készített.

Hartmann József hajóépítő-telepe 1880-ban előbb a Prágai Gépgyár birtokába került, majd a Magyar Ipar- és Kereskedelmi Bank szerezte meg. Négy évvel később Hartmann ismét maga kezdett vállalkozásba, de üzeme 1890-ben a Schoenichen-féle gyárral együtt a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank tulajdona lett. E közben Hänisch és Mlady Hajógyára is megkezdte működését, de ez a cég mindössze néhány gőzöst és több uszályt épített.

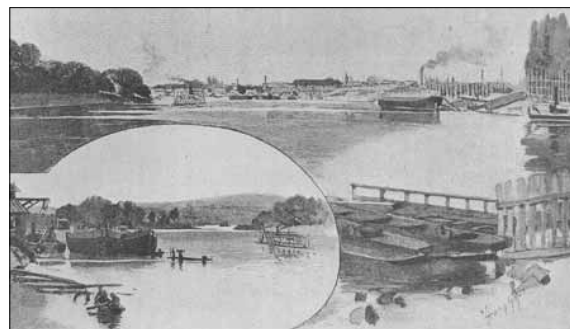
A Nicholson Gépgyár – amelynek központja a Külső-Váci úton működött – 1891-ben létesített hajógyárat az újpesti téli kikötőben. Ez a cég szerezte meg a korábbi Hänisch és Mlady-féle hajógyárat, áthelyezve és kibővítve azt. A cég első jelentős munkája a Dévény-Radványi Folyamszabályozási Vállalat tulajdonában lévő Valdo, majd a Bodoky nevű kerekcső-gőzös gépezetének átalakítása, illetve az új 250 „indicált löerejű compound” gőzgép és az új kazán beépítése volt. A sikeres rekonstrukció után a Nicholson kapta meg a Bodoky gőzös hasonmásának, a Beszédes elnevezésű hajónak elkészítésére szóló megbízást. Az első munkát követte a többi: a Magyar Királyi Államvasutak számára a MÁV III., a Lukács Béla, a Wekerle Sándor és a Gróf Szapáry Gyula nevű kerekcső-gőzösök. A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság részére az Aranka, a Táttra, a Mátra, a Fáttra, a Kékes és a Vértességi kerekcső-gőzösök. Eggenhofer József részére a Bánffy kerekcső-gőzös; Weiss Jakab és Mór részére a Nemzet, a Vezér, valamint a Kati csavargőzös, továbbá a Magyar Királyi Államvasutak, a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság és több magánhajózási vállalat számára számos teherszállító vasúszály 200, 300, 450 és 650 tonna hordképességgel és nagyobb mennyiségű vasszerkezetű dereglye.

1892-ben tűz ütött ki, amely szinte az egész gyárat elpusztította. Az üzemet azonban néhány hónap alatt újra felépítették, és korszerű berendezésekkel szerelték fel. 1895-ben a céget részvénytársasággá alakították. A gyár,

amely ezer munkásnak adott kenyeret, akkoriban élte virágkorát.

A 19. század végére a dunai hajózás egyre nagyobb nemzetközi szerephez jutott. A hajóépítés egyre fejlettebb technológiát és a korábbinál korszerűbb technikai követelményeket igényelt. A nemzetközi igények kielégítéséhez a magyar hajóépítő-ipar megerősödésére lett volna szükség. A magánvállalkozások azonban tőke hiányában nem tudták fejleszteni cégüket, és egy idő után még arra sem voltak képesek, hogy lépést tartsanak nemzetközi versenytársaikkal.

Az 1890-es esztendő a magyar hajóépítés új fejezetének kezdetét jelentette. Két hatalmas gyártóüzem jött létre abban az évben. Az egyik – a Hajó- és Gépgyári Vállalat –, amelyet a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank, valamint a Magyar Általános Hitelbank alapított a Schoenichen-, illetve a Hartmann-féle hajógyarak összevonásával. A másikat – a Danubius Hajó- és Gépgyár Részvénytársaságot – egymillió forint alaptőkével hozta létre a Magyar Ipar- és Kereskedelmi Bank. Ez a két társaság 1896 tavaszán összeolvadt, és az új vállalat a Danubius-Schoenichen-Hartmann nevet vette fel. Az így létrejött vállalatcsoport nem csupán a dunai hajózás számára épített hajókat, hanem Kelet- és Dél-Európa számára is dolgozott, a balkáni államok és az orosz birodalom délkeleti részének hajószükségletét is ellátta. Az újpesti hajógyár – kedvező földrajzi adottságai, valamint a kor műszaki színvonalának megfelelő felszereltsége miatt – immár az Osztrák-Magyar Monarchia első számú hajóépítő telepévé emelkedett. A Danubius-Schoenichen-Hartmann a nemzetgazdaság számára is jelentős termelést folytatott és folyamatos adóbevételt biztosított.



Az újpesti kikötő

Az újpesti kikötő déli sarkától csaknem a Duna-hídig terjeszkedő telep területe 13,3 hektár volt, ebből a beépített terület mintegy 11 hektár. A gyártelepet ipari vágány kötötte össze a Magyar Államvasutakkal. A partszakasz szinte a telep teljes hosszában alkalmassá tették a hajóépítésre. Az építkezések és beruházások összértéke 2.300.000 Ft volt. A gyártóberendezések hajtóerejét 550 lóerő teljesítményű gőzgépek szolgáltatták, amelyekből 220 lóerőt villanyárammá alakítottak át. A hajógyárban – a megrendelések nagyságától függően – 1000-2000 között változott a munkások létszáma, de a berendezések 3000 munkás foglalkoztatását is lehetővé tették.

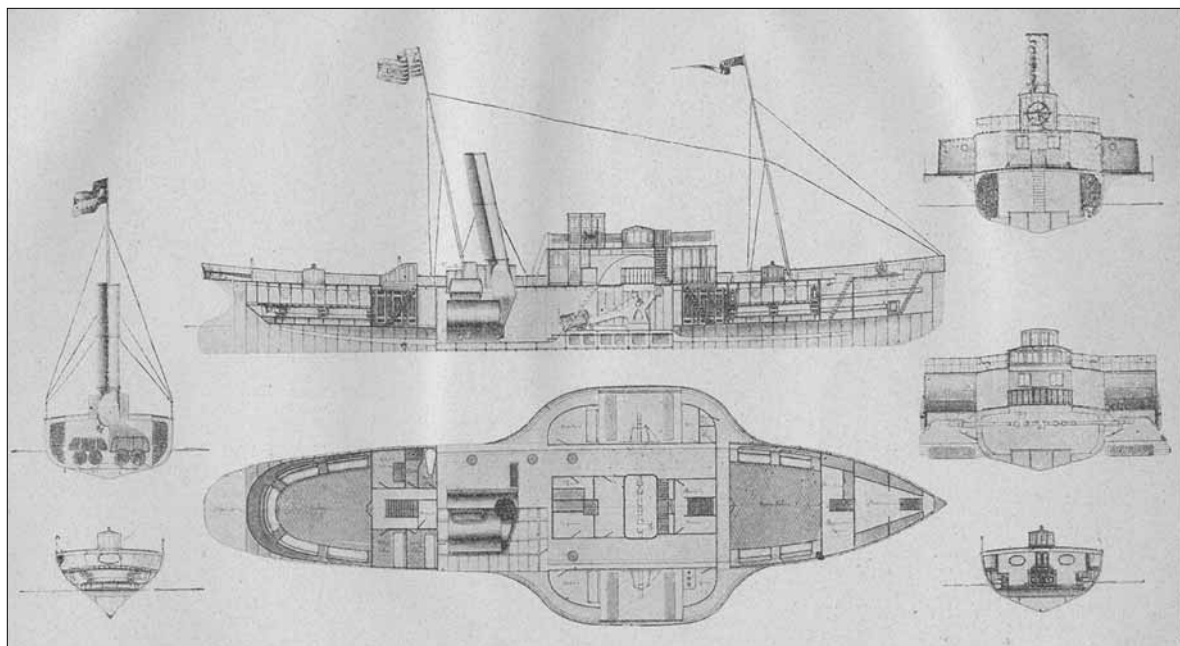
A hajógyárban épült úszóművek közül említésre méltók a dunai flottilla számára készült Körös és Szamos monitorok, valamint a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytárság megrendelésére készített négy darab nagy termeszőz, egyenként 820 lóerővel. Itt épült meg többek között 2 hadihajó, 32 személy- és teherszállító kerekeshőz, 67 személy- és teherszállító csavargőz, 1 kutatóhajó (a Vaskapu szabályozási munkálatokhoz), 3 süllyesztő csavargőz, 7 tanyahajó, 15 kotróhajó, 3 elevátorhajó, 22 vas- és gőzkomp, 1 úszódaru, 1 úszóműhely, 1 sziklatörő hajó, 49 csöves ponton, 19 petróleum tankhajó,

632 vasuszály 300-2000 tonna hordképességgel.

Az egyesült gyárak egyéb termékeit – többek között kazánokat, hidakat, vasszerkezeteket, vasúti kocsikat, turbinákat és jéggépeket – is gyártottak.

A vállalat jó hírnevét folyamatosan igazolták a vízre bocsátott hajók, így újabb és újabb megrendelések érkeztek Oroszország délkeleti részéből. Bár a hazai piacnak nem volt már szüksége újabb folyami járművekre, a külföldre készített hajók elegendő munkát és bevételt biztosítottak a cégnek.

Az I. világháború kitéréséig évente 30-40 hajó épült a gyárban, elsősorban külföldi megrendelésekre. 1903-tól nagy teljesítményű dízelmotorok építését is elkezdték. 1905-ben itt épült az első motoros őrnaszád. A jelentős hadi megrendelések teljesítése érdekében új öntöde, több új műhely és egy torpedóműhely is épült. A gyárnak sikerül megszereznie az Osztrák-Magyar Monarchia flottaprogramjának a Magyarországra eső hányadát. A sok megrendelés, továbbá a gőzturbina-gyártás bevezetése szükségessé tette a Ganz-gyárak egyesítését. Az Újpesti Hajógyár 1911-től így a Ganz és Társa Danubius Gép-, Vagon- és Hajógyár lett a II. világháború végéig. □



Az első Magyarországon – Hartmann József újpesti hajógyárában – épített tengeri gőzhajó: a Mon Plaisir makettje

IVÁNYI JÁNOS

„Requiescat in pace*”?!

50 éve számolták fel az újpesti Öreg-temetőt, 1. rész



A városalapító földesúr, Károlyi István gróf, amikor 1831-ben a Szent Gellért (ma: Berda József) Bocskay és Löwy utcák által közrezárt területen kijelölte az Újmegyeri gyarmat első határát a pesti határ mentén, közel a Dunához, a temetőnek is biztosított helyet. Ennek régi kápolnájában/templomában tartották a község római katolikus híveinek a misét. A temető gondozásáról már a község tanácsa határozott, amikor 1846. március 7-i ülésén többek között „a Mlgos Uraság által kimért temető körül árkolása [...] [el]határoztatott [...] oly kötelezéssel, hogy az árok 3 ½ suk széles és 3 suk [német hosszsmérték, a szembefordított két ököl és két hüvelykujj által meghatározott távolság, kb. 1 láb, ~ 30 cm] mély legyen.” A település gyors fejlődésének következményeként ez a temető az 1870-es évekre teljesen betelt, ezért Károlyi Sándor gróf (az alapító fia) 1873-ban az egyházakkal olyan megállapodást kötött, hogy az uradalom a keresztény egyházaknak három, az izraelita egyháznak egy hold, azaz 1056 □öl területet ad új temető céljára. Évek múltán azonban ez a terület is szűknek bizonyult. Így a földesúrtól az 1870 óta független egyházközség első plébánosa, Illek Vince, már 1887-ben kérte a váci püspöktől, bírja rá Károlyi grófot arra, hogy az alapítólevél szellemének megfelelően temető céljára újabb területet bocsásson az egyházközség rendelkezésére, és az ebből a célból folytatott tárgyalások ne csak a „politikai község” és a földesúr között történjenek, hanem elsősorban a katolikus hívek érdekeit szolgálják. Illek Vince levele szerint: „[...] Újpest Kath. Községe a legrövidebb idő alatt oly helyzetbe jut, hogy nem lesz hová temetkeznie, mert a tulajdonát képező és gróf Károlyi Sándor ő excellenciájától cserébe kapott 3 holdnyi területű temető egészen betelt,

és a gróf úr ő nagyméltósága azon alkalmából, hogy az összes hitfelekezetnek temetőhelyiséggel való kielégíttetése tekintetében a politikai községgel tárgyalásokat folytat; további temetői helyet kihasítani vonakodik.

A helyzet megvilágítására vagyok bátor előadni, hogy néhai gróf Károlyi István mint telepítő földesúr az általa az 1831. évben kötött szerződéssel magát kötelezte, hogy a telepítvényeseknek a szükséges temetőt, iskola és templom területet adományozni fogja.

A telepítés első idejében Újpesten csak Kath. hívők lévén [sic], azoknak a szükséges temetőt kijelölte a régi kápolna közelében.

E szerződési kötelezettsége a grófnak elsősorban a Kath. hitközséggel szemben áll fenn, mert csak ennek adott iskola- és templomterületet, a többi hitfelekezeteknek pedig az utóbbiakat a telepítő gróf megtagadta. Elsősorban tehát a Kath. hitközség volna temetővel kielégítendő.

Elismerni látszott ő nagyméltósága gróf Károlyi Sándor mint jogutóda a telepítőnek a Kath. hitközséggel szemben fennálló kötelezettségét – amennyiben alkudozásokat kezdett a Kath. hitközséggel oly irányban, hogy azt az időről-időre kihasítandó temetőterület helyett egyszer s mindenkorra adandó temetővel elégítené ki.



Újpest első temetője, közepén a kápolnával az 1875-ös térképen

Az egyszer s mindenkorra megállapított temetőhely 16 katasztr. holdat tett volna ki, s eszerint az egész temető a most betelt 4 holddal együtt 20 holdat képezne.

Meg kell jegyezni, hogy a mostani 4 holdas temetőbe a többi hitfelekezetek mindig akadálytalanul temették halottjaikat.

A fenti 20 holddal tehát a Katholikuskon kívül a Keresztény felekezetek is mindnyájan ki lettek volna elégítve. Ez azon minimum, melyen alól a Kath. hitközség saját érdekeinek csorbítása nélkül magát kielégíttetni nem lehet hajlandó [...]

„[...] Kérem Méltóságodat, méltóztatnék gróf Károlyi Sándor ő excellenciájánál, vagy szükség esetén Pest megye alispánjánál a kellő intézkedéseket megtenni, hogy Újpest Kath. hitközségének a temetések eszközölhetése végett a szükséges temető terület haladék nélkül kihasíttassék.”

Úgy tűnik, hogy megszületett a meg egyezés, mert az 1883-as térképen még két önálló területként, de az 1894-es térképen már az előbbi szélső telkek, valamint a pesti határ mentén húzódó Dugonics utca, Temető majd gr. Apponyi utca (ma: Mártírok útja) és a

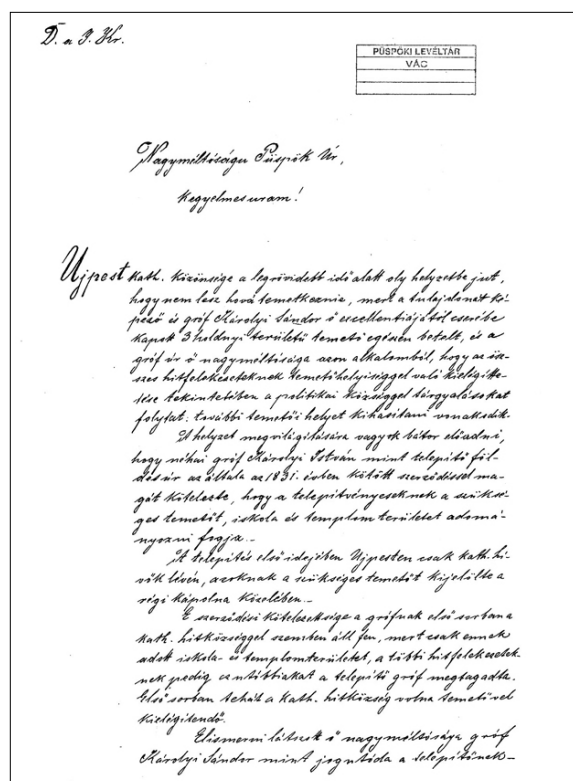
Pozsonyi utca által körülhatárolt mintegy 20 hold területet már mint új temetőt ábrázolják.

A város a temetőt 1910-ben kriptákkal és kerítésfallal bekerítette. A kerítés a gr. Apponyi Albert utcától kezdődően a Tél utca és a B[udapest] Ú[jpest] R[ákospalota] villamos közúti vasútvonal mentén (a Pozsonyi utca vonalában) 2,5 m magas téglá-, azon túl deszkakerítés volt.

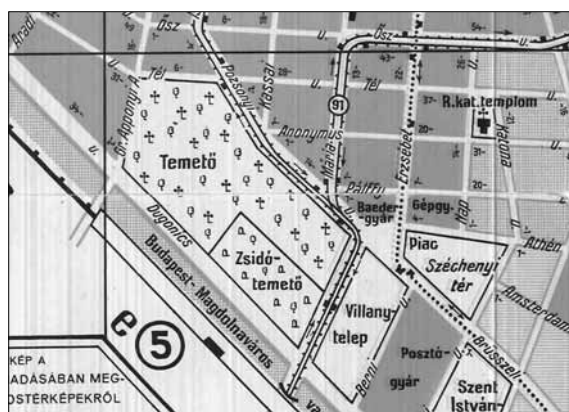
Azonban a város bekerített temetője az 1910-es évek felé már annyira megtelt, hogy sürgősen intézkedni kellett. Miután a „történelmi” Újpestet ezekben az években teljesen beépítették, csak Károlyi László gróf megyeri uradalmának területén nyílt lehetőség új sírkert nyitására. Kijelölték a még ma is működő Megyeri temető helyét, ahová az 1920-as évektől temetkeznek.

Miután a betelt temetőben néhány kriptás temetésen túl rendszeres temetés nem volt, a 30 éves porladási idő elteltével ennek a temetőnek a felszámolása is megkezdődött. Az időközben létrejött Szt. József (Nap utcai), ill. Szt. István (Kertvárosi) Egyházközségek (továbbá az Erzsébet téri Megyeri Kápolna körül „kialakult” egyházközség) közül a kertvárosi egyházközséget jelölték ki, hogy az egyházi tulajdonban lévő „öreg” temető felszámolásában (1961-ben) vegyen részt a Magyar Államot képviselő IV. kerületi Tanáccsal történő tárgyalásokon. (Folytatjuk...)

*Nyugodjék békében (a halottakért mondott ima utolsó szavai).



Illék Vince 1887 évi levelének első oldala a temetőbővítés ügyében



Újpest temetője a 30-as évekből a „végtelen” temetőkerítéssel a villamosvonal mentén

ANTAL GÁBOR

SMS Leitha: Egy Újpesten született hadihajó története, 1. rész



Az 1860/70-es évek fordulóján az Osztrák-Magyar Monarchia a birodalom területét a Balkán irányában kívánta bővíteni. A területen évszázadok óta uralkodó Oszmán Birodalom ekkor már rohamosan hanyatlott, és a Monarchia el akarta kerülni azt, hogy az itt kialakult hatalmi vákuumot vetélytársa, a Balkán iránt ugyancsak komolyan érdeklődő Orosz Birodalom töltse ki.

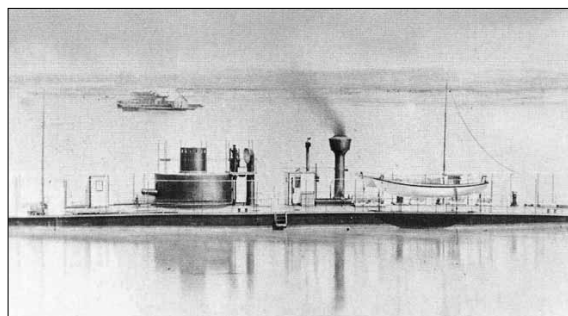
A balkáni expanziónak elengedhetetlen feltétele volt egy erős, modern egységekből kialakított dunai hadihajó-flottilla felállítása, amely képes egyrészt a török hadihajók ellen-súlyozására, másrészt az orosz egységeket is távol tudja tartani a térségtől. Wilhelm von Tegetthoff altengernagy, a Császári és Királyi Haditengerészet főparancsnoka azt javasolta, hogy a dunai flottilla gerincét monitorok alkossák.

A monitor meglehetősen új hajótípus volt. Az első ilyen egység – amelyről a hajótípus a nevét is kapta – a John Ericsson svéd mérnök által tervezett USS Monitor volt, amelyet az amerikai polgárháború idején az Unió (Észak) kormánya rendelt meg, és 1862. március 9-én a Hampton Roads-i tengeri ütközetben visszavonulásra kényszerítette a déliek hatalmas páncélozott fregattját, a legyőzhetetlennek tartott CSS Virginiá-t. A kisméretű, teljes egészében fémből készült hadihajó volt a tengeri hadviselés történetében az első egység, amelyet forgatható ágyútoronnyal láttak el. Tegetthoff elképzelése szerint ennek a hajótípusnak a folyami változata képviselte volna a Monarchia hadiflottáját a Dunán és a mellékfolyókon.

Lónyay Menyhért gróf pénzügyminiszter hathatós támogatásával a Károlyi Ede gróf által vezetett Első Magyar Pest-Fiumei Hajógyár Rt. kapta a megbízást, hogy újpesti hajógyárukban építsék meg a dunai flottilla

első két egységét, az SMS Leithá-t és testvérhajóját, az SMS Maros-t. Ehhez a terveket a haditengerészet mérnökei biztosították. A két vezető tervező Josef von Romako hajóépítési felügyelő és Anton Walvogel gépész főmérnök volt. A hajók építését 1870 júliusában kezdték meg, a Marost 1871. április 20-án, a Leithá-t 1871. május 17-én bocsátották vízre. Ekkor azonban az újpesti hajógyár csődbe jutott, ezért a két hajó építését a DDSG (Donau Dampfschiffart Gesellschaft, Dunagőzhajózási Társaság) óbudai hajógyárában kellett befejezni. A munkálatok befejezésével megszületett két, több mint háromszáz tonna vízkiszorítású hajó az európai földrész két első folyami monitor típusú hadihajója.

Mindkettő nagyon hasonlított az amerikai tengeri monitorhoz, a legmarkánsabb különbség a kettő között a merülési mélység volt (a Monitoré 3,2 méter, míg a Leitháé 1,06 méter). A csekély merülési mélység a folyami hajózási sajátosságok miatt volt szükséges, sőt elengedhetetlen. Ez a vékonyabb, ugyanakkor modernebb kohászati eljárással készült páncélzatnak volt köszönhető. Szintén megemlítendő műszaki sajátosság a domború fedélzet, amely a hajó középvonalától mint legmagasabb ponttól (1,95 méter) az orr, illetve a tat felé lejtett,



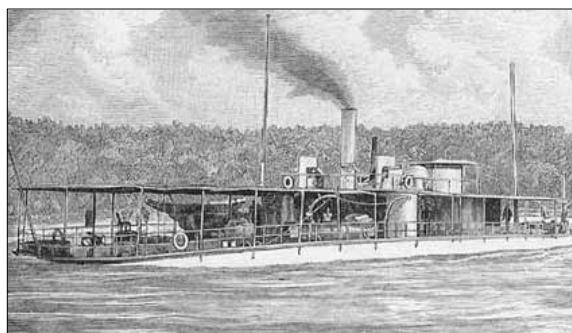
A Leitha monitor első fényképe 1875-ből (Forrás: Margitay-gyűjtemény)

így a középső, páncélvédett helyekre helyezhették a leginkább veszélyeztetett részek, elsősorban a kazánok és a hajógépek védelmét. Ugyanakkor a hajó széle, valamint előre, illetve hátrafelé haladva egyre kisebb lett az oldalmagasság, amelynek védelméhez kisebb övpáncélt lehetett használni. A két gőzgép által hajtott, kétcsavaros hajó hat- és tízcsomós sebességet tudott elérni. A gőzgépeket szénfűtésű lokomotív-kazánok hajtották. Egy feltöltéssel a hajó 600 tengeri mérföldnyi távolságot tudott megtenni.

Ugyancsak Obudán történt meg a hajók felfegyverzése is. A hajókra telepített Coles-rendszerű forgatható lövegtornyok – amelyeket egy brit cég épített – ugyancsak haditengerészeti-történelmi kuriózumok voltak, ugyanis folyami monitoron eddig nem alkalmaztak ilyen típusú lövegtornyokat. A hajó főfegyverzetét két darab Wahrendorf-rendszerű lövegzárral ellátott 1861M mintájú 15 centiméteres H/21 öntöttvas löveg alkotta. Később, kiegészítő fegyverzetként a Leitha 1881-ben egy, majd 1887-ben még egy darab egyhüvelykes (25,4 milliméteres) Palmkranz-Nordenfelt típusú szórólöveget kapott. A személyzet 54 legénységi állományú tengerészből és három tisztből állt.

A két egység végül 1872 márciusában állt szolgálatba. Központi bázisukat Óbudán építették ki, néhány év múlva pedig további hadikikötőket a Dunán Péterváradon, Zimonyban és Pancsovánál, a Tiszán Titelben, a Száván pedig Brodban.

Első küldetésük egy flottademonstráció volt Belgrádnál 1876 decemberében. A tűzkeresztségen a Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupációjakor lezajlott hadműveletek során esett át a Leitha, melyen ekkor



A Leitha monitor 1896-ban (Forrás: Margitay-gyűjtemény)

Hyppolit Ritter von Henriquez sorhajóhadnagy parancsnokolt.

A Leitha augusztus 20-án Zimonynál hajózott be a Száva vizére, ezután szeptember közepéig Rača és Samač között folytatott járőrtevékenységet, majd szeptember 12-én a k. u. k. hadsereg 5. tábori tüzérezredének egy ütegével együttműködve megkezdte Brčko városának bombázását. A kétnapos akció célja az volt, hogy elterelje az ellenséges erők figyelmét a hadsereg főerőinek Samač térségében végrehajtandó átkeléséről. Ez olyan gyorsan sikerült, hogy az osztrák-magyar tüzérségnek mindössze három lövést kellett leadnia, mire a velük szemben álló erők azonnal visszavonultak.

Az elkövetkező négy évben a hajó tartalék-állományban volt, ez idő alatt több átépítést is végrehajtottak rajta, ekkor kapta meg a korábban említett Palmkranz-Nordenfelt szórólövegét is. 1882-1893 között körülbelül évente helyezték aktív-, tartalék-, majd ismét aktív állományba. 1893-ban kezdték meg újabb átépítését, amelynek során teljesen új felépítményt kapott. Az átépítés 1894. november 1-én ért véget, 1895. május 1-től a Leitha ismét aktív állományba került.

A következő években részt vett a dunai flottilla összes gyakorlatán, melyeket először egyedül, majd a hadsereggel együttműködve rendeztek. Ezek közül kiemelkedik az 1899. évi hadgyakorlat, mely során azt az egységet, melynek kötelékében a Leitha „harcolt”, maga Ferenc Ferdinánd főherceg vezette. 1902-ben a Leitha ismét tartalék-állományba került, és egészen 1905-ig nem volt aktív. Az 1908-as annexiós válság idején a dunai flottilla – köztük a Leitha is – riadókészültségben volt, bevetésükre azonban – mint ismeretes – végül nem került sor. Ezután ismét tartalékba helyezték, majd az 1912-es első Balkán-háború kitörésekor aktivizálták újra. A pétervárad-i támaszponttól kiindulva egészen Vukovár térségéig járőrözött a Dunán, folyamatosan fenyegetve a szerb erőket. Ezután ismét tartalék-állomány következett, egészen 1914. május 21-ig.

A néhány hónappal később kirobbanó első világháború az ekkor már 33 éve hajózó Leithának minden korábbinál komolyabb bevetéseket ígért.

(Folytatjuk...)

LŐRINCZ RÓBERT

Zichy-Ferraris Viktor és Károlyi István káposztásmegyeri párbaja



1880. május 24-ének reggelén egy számozatlan bérkocsi gördült végig a Városligethez közeli Damjanich utcán. Az ötös számú palota előtt egy fiatalember szállt a konflisba, amely a Ligeten túl messze elterülő káposztásmegyeri határ felé robogott vele. Az utas, gróf Zichy-Ferraris Viktor előző nap érkezett haza Bécsből Budapestre. A vacsoraasztalnál szokatlanul zárkózottnak mutatkozott, egy szóval sem említette szüleinek, hogy másnap reggel talán utolsó útjára, párbajozni indul.

A Palota-Újpest vasútállomás mellett, a mai Vécsey Károly utca és Fóti út között egykor elterülő uradalmi erdőben segédei, Zichy Sándor és Chorinsky Henrik grófok várták. Ellenfele segítői, Széchenyi Béla és Károlyi Sándor nem sokkal később érkeztek. Rövidesen a párbaj másik főszereplője, Károlyi István gróf, az Újpest-alapító Károlyi István unokaöccse (Károlyi György fia) is megjött Lumnitzer Sándor orvos társaságában. Néhány perc elteltével a segédek húsz lépés távolságot kimérve a bajvívókat felállították, s az időt hangosan számolva „most” kiáltással jelt adtak a lövésekre. Vajon mi lehetett az a kibékíthetetlen ellentét, amely a két fiatalembert erre a végzetes lépésre készítette?

Zichy-Ferraris Viktort, a Tisza-kormány belügyi államtitkárát 1879-ben Asbóth János író, ellenzéki képviselő a Magyarország című lapban azzal vádolta meg, hogy hatalmával és összeköttetéseivel visszaélve állását magánvagyonára gyarapítására használta fel, pénz ellenében kitüntetések, főnemesi címeket járt ki, továbbá a Sugárút és különböző vasutak építtetőinek tett nem éppen önzetlen szívességeket. A vádak, melyek részben Zichy felettese, Tisza Kálmán belügyminiszter-kormányfő ellen irányultak, egyre inkább sokasodtak az ellenzéki sajtóban. Zichy minden fórumon próbálta védeni becsületét, ügye azonban egyre nagyobb érdeklődést váltott ki, újabb és újabb vádakkal súlyosbodott. A politikai és társadalmi elit, amelynek eddig ő is meghatározó részese volt, fokozatosan elfordult tőle. Zichy párbajra hívta ki vádlóit, miközben önként lemondott hivataláról és képviselői mandátumáról, hogy magánemberként próbálja igazolni magát. Hamarosan kizárták a pesti Lovaregyletből és a Nemzeti Kaszinóból is. A Kaszinóban az egyik igazgatósági tag, Károlyi István gróf kezdeményezte kizárását. Zichy teljes erőbedobással Károlyi ellen fordult, akit a sajtóban közzé tett nyilatkozataiban rágalmazónak, majd gyávának nevezett. Indoka az volt, hogy Károlyi két igen súlyos



A párbaj helyszíne, a káposztásmegyeri (rákospalotai) erdő

sértésre sem reagált. A nyilatkozatok, de kivált a bécsi Jockey Club magatartása, ahol Zichy Thurn Taxis herceg vette oltalmába, arra a döntésre bírta Károlyi Istvánt, hogy a Zichy által szorgalmazott párbajt elfogadja. Nagykárolyi birtokáról május 22-én este Budapestre utazott, és felkérte Széchenyi Bélát (Széchenyi István fiát) és Károlyi Sándort (Újpest akkori földbirtokosát), legyenek a segédei.

Térjünk most vissza a párbaj helyszínére, a káposztásmegyeri (akkori nevén rákospalotai) erdőbe. A felek a sorshúzást követően a Zichy Viktor segédei által hozott pisztolyokkal lőttek. Először Zichy húzta meg a ravaszt, egy-két másodperc múlva ellenfele is tüzelt. A sikertelen kísérletek után a Károlyi-féle pisztolyokat töltötték meg. A fegyverek gróf Batthyány Eleméré voltak (a mendemonda szerint alig három évvel azelőtt ugyanezekkel sebeztek halálra egy párbajban Perczel Aurélt, Perczel Béla igazságügy miniszter fiát ugyanitt, a káposztásmegyeri erdőben). Amikor Széchenyi Béla átadta Zichy-Ferraris Vik-



Károlyi István (1845-1907)

tornak a pisztolyt, az meghajolt, s csak ennyit mondott: Köszönöm! Az újabb jeladás után a két lövés szinte egyszerre dördült el. Zichy néhány lépést oldalra tántorodva egy árok partjánál rogyott össze. Az orvos és a segédek hozzáfutottak. A nagy vérzés miatt úgy tűnt, nemsokára beáll a halál, így Széchenyi Béla intett a „párbajgyőztes” Károlyi Istvánnak, hogy távozzon. Miután a sebesültet kocsira emelték, Chorinsky Henrik elsietett, hogy a szomorú esetet Zichy szüleinek bejelentse. Hiába sikerült a vérzést elkötni, a sérültet szállító kocsi csak lépésben haladhatott a Városliget felé.

Hazaérve, a nagy fájdalommal küszködő Zichy Viktor az orvosra és Zichy Sándorra támaszkodva vánszorgott fel a Damjanich utcai palota lépcsőin. A szerencsétlen kimenetlű párbaj híre futótűzként terjedt a városban, s rövidesen látogatók hada töltötte meg az előcsarnokot, s a ház más helyiségeit. Az ellenfél, Károlyi István a névkártyáját küldte el, és segédei, valamint jószágigazgatója által tudakozódott. A szalonban ápolt grófhöz azonban senkit sem engedtek be. A beteg ágyánál a szülők, gróf Zichy-Ferraris Félix és Reichenbach Lessonitz Emília grófnő virrasztottak, Lumnitzer doktor mellett pedig még három orvos váltotta egymást folyamatosan. Másnap estére a helyzet oly súlyossá vált, hogy az egyetemi templom plébánosáért, dr. Czibulka Nándorért küldettek. Az utolsó kenet feladása közben a haldokló gróf így szólt testvéreihez és szüleihez: „Ígérjétek meg, hogy ha meghalok, miattam senkit üldözni, senkin bosszút állani nem fogtok; én minden ellenségemnek megbocsátok!” Másnap délelőttre azonban javult Zichy állapota. Tisza Kálmán miniszterelnök, Éber Nándor katonatiszt (sírja a Megyeri úti temetőben található), Jókai Mór és Asbóth János is meglátogatta a beteget, aki délutánra megint öntudatlanságba zuhant.

A párbaj ügyében időközben megindult nyomozás vezetésével Vaszilievics Vazul törvényszéki bírót bízták meg, aki a királyi ügyésszel nyomban Káposztásmegyerre utazott. Az erdei vendéglős kihallgatása után felkutatták a párbaj helyét, ahol vérfoltokat is találtak a fűben.

Zichy-Ferraris Viktor öt napos szenvedés után, május 28-án délelőtt 11 órakor bele-

halt sérüléseibe. A boncolás – mely a szalon melletti könyvtárszobában zajlott – megállapította, hogy a golyó a jobboldali ötödik bordaközben hatolt a testbe, megsértette a májat és a szív egy részét, majd a baloldali hónalj alatt távozott. A halált a szívet ért trauma következtében kialakuló infarktus okozta. Mivel Zichy amúgy is szívizombántalmakban szenvedett, így a nem feltétlenül halálos lövés az egyébként hatalmas, atléta termetű, erős szervezetű ember számára végzetessé vált.

A magyar sajtó napi rendszerességgel, politikai hovatartozástól függő indulatokkal foglalkozott a Zichy-Károlyi párbajjal. Mikszáth Kálmán, a Szegedi Napló fiatal munkatársaként a következőket írta. „Egy nagy reményekkel kezdett élet utolsó fölvonása játszódott le [...] a káposztásmegyeri erdőcskében [...] Gróf Zichy-Ferraris Viktor[ban] [...] benne volt a tragikus végzet magja [...] az lett a fátuma, hogy utána futott egy párbajnak [...] erkölcsileg megbukott.” A kormánypárti A Hon címoldalán viszont Jókai Mór Zichy ellenfeleit vádolta, s a tragikus sorsú főurat mindenben felmentette. „Soha még teljesen ártatlan ember ily kegyetlenül meggyötörve, kínpadra vonva, kétségbeesésre kényszerítve nem volt, vak sors és emberek által [...]. Hiszen csak politikai pártharcjáték volt ez, semmi más. A kormányon levő pártot kellett kiváló embereiben megfosztani [...] a »győztes« ő maradt.” Egyöntetű volt azonban a vélemény, véget kell vetni a magyar közélet ellentéteit szinte állandóan lezáró párbajoknak.

A tragédiával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Károlyi István harmadunokatestvérét sebezte halálra. Ezt a tényt a korabeli sajtó egyáltalán nem említette, pedig Károlyi, anyja (gróf Zichy Karolina) révén szintén Zichy leszármazott volt. Az egykori várpalotai birtokos, Zichy István (1715-1769) nem sejthette, hogy két ükunokája egykor majd halálos kimenetelű konfliktusba kerül egymással.

Zichy-Ferraris Viktor gyászszertartása május 29-én délután öt órakor kezdődött a Damjanich utcai házban. A palota előtt a szakadatlan zápor ellenére több százan gyűltek össze. A fekete posztóval bevont nagyszalonban a szülők és a testvérek – Lajos, Manó, Melánia (herceg Metternich Pálné) és Emília

(báró Watzdorff Konrádné) – megtörtén álltak a virágokkal és gyertyákkal övezett érköporsó körül. Tisza Kálmán vezetésével szinte a teljes hivatalos kör és arisztokrácia képviseltette magát, s a királyi pár is részvétüzenetét küldte. A bebalzsamozott holttestet tizenkét tagú papi segédlettel Klempa Simon apát szentelte be. A koporsót még az éjjel vasúton a Veszprém megyei Nagyszőlősrre (ma Somlószlós) szállították, s június első napján hatalmas tömeg jelenlétében helyezték el a családi sírboltban, az elhunyt nagybátyjának, Zichy-Ferraris Manó grófnak koporsója mellé.

A végzetes párbaj miatt a budapesti törvényszék a főrendiháztól Károlyi István, Széchenyi Béla és Károlyi Sándor gróf kiadatását kérte, s az ügy résztvevőit – a bécsi illetőségű Chorinszky kivételével – rövidesen vád alá is helyezte. A tárgyaláson, melyre a hatalmas érdeklődés miatt jegyeket is kibocsátottak, a vádlottakat vétkesnek mondták ki. A segédek háromheti, Károlyi Istvánt pedig háromhavi államfogházra ítélték. □



Zichy-Ferraris Viktor (1842-1880)

Szabadkőműves páholyok Újpesten, 1. rész

A páholyokról



Az Újpest történelmével foglalkozó írások, tanulmányok és visszaemlékezések között sehol nem találunk utalást arra, hogy működtek Újpesten szabadkőművesek. E titkos mozgalom tagjai fogadalmat tettek, hogy munkájukat a nyilvánosság kizárásával végzik, tagjaik kilétét pedig titkolják. Az Országos Széchényi Könyvtárban került elő egy vékony füzet, amelynek címe: Az újpesti Világosság szabadkőműves páholy története 1888–1914. Kézirat szabadkőműveseknek.

Ez a füzet több, mint izgalmas olvasmány. Bepillantást nyerünk a 19. század végi Újpest életébe, egy különös hangulatú „szellemi műhely” titkaiba. Neveket olvashatunk, akikről eddig nem tudtuk, hogy e titkos társaság tagjai voltak. Magyarázatot kaphatunk több újpesti intézmény alapításának és működtetésének okairól.

Kik voltak tulajdonképpen a szabadkőművesek?

Az önmagát nagymúltúnak tekintő mozgalom tagjai a testvéri szeretetben, hűség-

ben és emberbaráti hajlandóságon alapuló társaságban egyesültek. Kezdetben a mozgalom nem politikai jellegű, nincsenek világnézeti feltételek, bármilyen vallású ember előtt nyitott. Sajátos jeleket használtak, amelyek a vallásokra és a középkori angliai kőművesség hagyományaira nyúlnak vissza. Az angol nagypáholyt 1717-ben alapították. Magyarországon az 1700-as évek végén már léteztek szabadkőművesek. Kazinczy Ferenc 1790-ben ezt írta: „Énnékem a kőművesség oly társaság, melyben az ember elfelejti az egyenlenséget, ami a külső világban van. Szabadkőműves volt Kossuth Lajos, Ady Endre, Batthyány Lajos, Bárczy István, Széchényi Ferenc, Türr István, Liszt Ferenc, Klapka György, Kosztolányi Dezső, Benczúr Gyula, Benedek Elek. Az utolsó magyarországi nagymester az 1950. évi betiltásakor Benedek Marcell volt.

Az újpesti Világosság páholy 1888 és 1914 között működött, majd 1920-ban a többi magyarországi páhollyal együtt betiltották. Rövid ideig – mindössze néhány hónapig – létezett a Veritas (Igazság) páholy, amelyet a Világosság páholyból kilépett tagok alapítottak. A páholy tagjait szigorú titoktartás köte-



A Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy védnöksége alatt működő Újpesti Világosság szabadkőműves páholy által adományozott Jánosrend. Az érem egykori tulajdonosa: Fischer Dezső

lezte, saját pénzükből kellett a működést biztosítani, kötelesek voltak évenként legalább egy alkalommal úgynevezett „díszmunkát” készíteni, ami nem volt más, mint egy-egy fontosnak ítélt társadalmi kérdéstről készített előadás. A páholy életét a főmester irányította, gazdasági ügyekben a kincstárnok volt illetékes, a szervezeti rendet a titkár biztosította, egyéb ügyekben a felügyelők voltak jogosultak eljárni.

A közelmúltban előkerült dokumentum, melyet most betűhíven közlök, nagyon fontos adatokat tartalmaz. Megtudhatjuk, hogy az újpesti páholy az alapítás évében huszonkilenc taggal indult, akik a társadalom különféle rétegeiből kerültek ki. Volt közöttük három tanító, egy gyógyszerész, két ügyvéd, három orvos, négy gyáros, lakatos és kereskedő, községi bíró és jegyző, hírlapíró és vendéglős, építész és hivatalnok, sőt még vasúti főtisztviselő is. A páholyon belül nagy fegyelem uralkodott, a tisztségekre titkos választás útján kerültek a tagok. Érdekes, hogy az így kiválasztott/megbízott tisztségviselőnek a döntést vita nélkül kellett elfogadni.

A páholy feletti ellenőrzést a budapesti főpáholy gyakorolta, és ha az ellenőrzések során azt tapasztalták, hogy a páholy alapszabály-ellenesen működik, akkor azt „elaltatták”, azaz tevékenységüket felfüggesztették.

Abban a reményben közlöm a kézirat hiteles szövegét, hogy talán egy fehér folt ismét eltűnik Újpest történetéből.

Beszámoló az újpesti Világosság páholy működéséről, 1. rész

Kedves Testvérek!

Tulajdonképpen talán nincs is rendjén a dolog, hogy épen én, aki alig pár éve vagyok szabadkőműves és a „világosság” tagja, vállaltam magamra a krónikás tisztjét, de hát a főmester parancsának igaz szabadkőművesnek feltétlenül engedelmeskednie kell. Kérlek benneteket, bocsássatok meg épen errevaló tekintettel, ha talán referátumom nem lesz eléggé alapos, és különösen, ha megérzik rajta, ha nem a magam eleven benyomásaim alapján készült. [...]

1888-ban, épen ötven évvel azután, hogy Lövy Bernát [tímármester] közreműködésével, a gavallér főúr, Gróf Károlyi István megengedi, hogy megyeri homokbuckáira te-

lepések költözhessenek, kik évi 25 forint és 25 kr. bérért 300-300 négyszögöl földet kapnak, melyre felépíthetik már újkorukban is rozszant kalibáikat, vidám, pezsgő élet uralkodik az amerikai méretekben fejlődő Újpesten. A lakosság száma 10 év alatt 11 ezerről 23 ezerre szaporodott, a kereseti viszonyok kitűnőek, az élet olcsó, iparosnak, kereskedőnek arany a dolga; az un. taksás házikók tulajdonosai még valamennyien mindenféle privilégiummal, többek között szabad italmérési joggal kapták telkeiket, melyért később regalemegváltás címen olyan 2-3000 forintokat kapnak az államtól, amelyekre még álmukban sem gondoltak; nagy a jókedv, és mivel Pestre nem olyan könnyű, különösen télvíz idején, bejutni, itthon mulatnak, ami könnyen megy, hiszen minden második ház korcsma; a község még nem olyan nagy, hogy az emberek mind ne ismernék egymást, – eszébe jut a mozgalmas életű Waldapfel Fülöp fedezett szabadkőművesnek, hogyha már Bulgáriának fejedelmet szerzett, szervez Újpestnek is szabadkőműves páholyt. Érintkezésbe lép Lichtenstein F. Lajossal, a nagy tevékenységű szabadkőműves apostollal s Várad Ignáccal, helybeli fényképésszel.

Van egy fiatal, jóhírű, ügyes és agilis fiskális, dr. Klein (Kis) Sándor [ügyvéd, a városi képviselő-testület tagja]. Ezt keresik fel, odaadnak neki pár szabadkőművességgel foglalkozó könyvet. A filigran kis ügyvédnek tesszik a szabadkőművesség, megnyeri az eszme számára a két Gerő testvért; beszél a dologról a piac-téri patikussal, Csepcsányi Bélával; ez Amerikát járt ember, felujulnak benne régi emlékei, mikor odakünn még ő maga is „old fellow” [„öreg fickó”] volt. Gyógyszertára falusi divat szerint, egész kis kaszinó; gyakori vendég benne a szomszéd polgári leányiskola fiatal igazgatója, Neményi Imre, az is szívesen áll kötélnek, hozzájuk csatlakozik az akkori Újpest egyik jó nevű kereskedője, Fischer Dezső, ki Teszarik András ács mestert hozza nemsokára magával. Most már heten vannak. Hosszas tárgyalások következnek, majd egy szép téli estén, 1888. dec. 22-én, Csepcsányi Béla gyógyszerész házában:

„Lichtenstein F. Lajos, a Szt. István páholy h. főmestere, mint a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy meghatalmazottja, „a szabad ég alatt” a szövetség kebelébe felve-

szi, tanoncokká, legényekké és mesterekké avatja Csepcsányi Béla, Gerő Zsigmond, Gerő József, Dr. Klein (Kis) Sándor, Neményi Imre, Fischer Dezső, Teszarik András profán keresőket... Majd a páholy a kellő megvilágítása után a nevezett hét testvérnek nevében ünnepélyesen kinyilatkoztatja, az új, Magyarország Symbolikus Nagypáholyának védelme alatt, 3 fokban dolgozandó s a testvérek egyhangulag nyilvánított akarata szerint Világosság nevet viselendő törvényes és tökéletes páholy megalakulását.

Elrendeli a páholy tisztviselőinek választását, melynek eredménye a következő: Főmester: Csepcsányi Béla tv.; I. Felügyelő: Gerő Zsigmond tv.; II. Felügyelő: Gerő József tv.; Szónok: Neményi Imre tv.; Titkár: Dr. Klein Sándor tv.; Alamizsnás, Szertartásmester, Előkészítő: Fischer Dezső tv.; Templomőr: Teszarik András tv.



A fogadalmak letétele után Csepcsányi főmester testvér indítványozza, hogy a Magyarországi Symbolikus Nagypáholya iránt érzett legmélyebb hálás köszönet nyilvánításául Rakovszky István testvér hatalmas Nagymesterünk és Berecz Antal testvér, helyettes Nagymesterünk a páholy örökös tiszteletbeli tagjaiul, Lichtenstein F. Lajos testvér pedig, különös fáradozásának hálás elismeréséül a páholy örökös tiszteletbeli főmesterévé választassék.

A páholy az indítványt egyhangulag elfogadja és egyuttal azon kérelmet terjeszti a Magyarországi Symbolikus Nagypáholya elé, hogy a most alakult páholy ünnepélyes felavatása iránt intézkedni méltóztassék.”

December 28-án tartja az új páholy 2. munkáját, melyen elhatározza, hogy „a Károlyi-u. 19. szám alatt első emeleten lévő, jelenleg 3 szoba 2 konyha helyiségből álló lakás 250 ft lakbérért megszerzendő.”

A helyiség a főmester házában, a község piacán, épen szemben a katolikus templommal volt, de nem azért, mintha valami tünnető célzatosság vezette volna a testvéreket.

Az első években az egyház és a páholy szinte példátlan jóbarátságban élt. Maga a főmester buzgó katolikus volt, a plébánosnak testi-lelki jóbarátja, a katolikus testvérek az egyháztanácsnak valamennyien tagjai voltak,

egyikük Ullerich az elnöke, sőt a zsidó vallású Kis Sándor jóideig ügyésze volt. Maga a plébános [Illek Vince] annyira rokonszenvezett a páhollyal, hogy nem ő rajta mult, hogy felvétele konkrét formában nem került szóba.

Ugyancsak dec. 28-án veszik fel Váradi I. testvért, ki „önként és díjtalanul magára vállalja a páholybeli szolgálatok teljesítését”.

1889. január 3-án oktató munkát tart a páholy, melyen „Lichtenstein F. Lajos testvér a hazai szabadkőművesség történetéből páratlan mesterséggel több fontos mozzanatot érdekfeszítő módon a megjelent testvéreknek tudomására hozni szíves volt”.

Január 27-én érkezett és olvastatott a nagypáholy átirata, mellyel értesíti a Világosság páholyt, hogy a szövetségtanács azt a Magyarországi Symbolikus Nagypáholya védelme alá helyezte, s hogy az ideiglenes munkaengedélyt megadja.

Február 21-én volt az első felvételi díszmunka, melyen a Corvin Mátyás, Deák Ferencz, Grossmuth, Haladás és Eötvös páholyok képviselőinek jelenlétében: Frey Gusztáv, Klein Ignác, dr. Lichtmann Henrik, Schön Bernát és Szerényi Kázmér vétetnek fel a páholy kötelékébe.

Március 7-én ismét oktató munka van, V. I. a kisegítő testvér, ki nem sokára könyvtárossá lép elő, olvassa fel „Was ist Freimaurerei” c. művét.

Buzgó munkássággal telik le az első esztendő. Még csak a nyári szünetet sem tartják meg a testvérek. Hétről-hétre összejönnek; felolvasások, felvételek napirenden vannak; fényes vakolások történnek, melyekről nemcsak a pezsgő jókedv, de maga a pezsgő sem hiányozhatik, s bizony nem egyszer hajnalig tartanak; megülik jun. 20-án az első Jánosnapi ünnepélyt, mely egyuttal kitűnően sikerült nővérmunka is, július 29-én terjesztik be az első évi jelentést s kimutatást a páholy vagyoni állapotáról, mely eléggé kedvezőnek mondható: a készpénzvagyron 267 ft. 5 kr., az özvegypersely tartalma 143 ft 82 kr., azonkívül „a Világosság páholybeli testvér leányának ruházására és nevelésére fordítandó Szt. János-alap 18 ft. 5 kr.-ral rendelkezik.”

Augusztus 1-én tartják meg a 2. választási munkát, melyen főmesterré ismét Csepcsányi Bélát, helyettesévé Neményi Imrét vá-

lasztják meg. Hogy a vakolások a kellő szakavatottsággal történhessenek, egy új állását is kreálnak, amennyiben „díszebéd mester”-ré Bachmann József testvért választják meg. Hogy pedig baj ne történjék, ha esetleg a testvér talán túlságos buzgósággal látná el fontos tisztjét a gazdai állást az orvosi tisztséggel kombinálják; a kettős hivatalt dr. Lichtmann Henrik testvér látja el.



Az új munkaévad azonban nem nagyon szerencsés auspiciumok [előjelek] mellett indul meg. Megkezdődnek a később oly végzetessé váló személyes torzsalkodások. Bevezetője ennek a panasz, mely szeptember 26-án felhangzik, hogy „a vakolásnál történt megbeszélések profánokkal közöltetnek”. Még súlyosabb esetek is előfordulnak. Ebben az időben kezdődik az élet-halál harc, melyet Tanos Pál [korábban Újpest bíróját] indít meg Újpest hírhedt, korrupt vezetősége ellen. A harcban a testvérek egy része még nem áll Tanos Pál mellett, aki a maga fékezhetetlen, lobogó temperamentumán úgylátszik a páholyban sem tud uralkodni. Erre vall legalább azon körülmény, hogy 1889. november 4-én nyílt munkán Ullerich Gyula szónok testvér Tanos Pál testvér ellen, „a páholy nyílt munkáján felolvastatni kívánt levélben foglalt sértések miatt” vád alá helyezési indítványt tesz. Az alkotmányszerű eljárás meg is indul ellene, vétkesnek találják; az ítéletet a november 21-iki munkán hirdetik ki, melynek értelmében „a munkatáblába iktatandó megrovással büntetettik. T. P. jelentése, mely szerint magát a testvéri összejövetelekről egyelőre távol tartandja, tudomásul vétetik, s a páholy elvárja, hogy távolmaradásának idejét öntökéletesítésre, s a szabadkőműves szellem behatóbb tanulmányozására fogja fordítani.” Tanos Pál csakugyan távolmarad a munkáktól, sőt 1890. június 19-én fedezési kérvényét is beadja, de a kenyértörésre mégsem kerül a dolog, mert kérelmét már július 3-án visszavonja, sőt alig egy félév múlva a páholy főmesterré választja!!

Talán nem lesz időszerűtlen, ha most egy percre megállunk, hogy e rendkívüli férfival, kinek nevéhez városunk legmozgalmasabb korszaka fűződik, kissé tüzetesebben foglalkozunk. Legyen szabad itt idéznünk Kis

Sándor dr. tiszteletbeli főmesterünk emlékbeszédének pár részletét:

„Tanos Pál, mielőtt Újpestre került, mielőtt körünkbe lépett, az irodalom terén működött sikeresen; e téren szerzett érdemeit. Tárcái, melyek 25-30 évvel ezelőtt a Budapesti Hírlapban és egyéb napilapokban láttak napvilágot, mélységesen finom tónusokkal, keresetlen prózába foglalt költőiségükkel, kedvenc olvasmányai voltak mindazoknak, kik a természetnek, a vadász- és erdészélet éles megfigyelésének, egy rendkívül érdekes mikrokosmos detail- [részletező] festésének műértő barátai. Az ugyanezen tárgyakat felölelő nagyobb munkái is méltó figyelmet keltettek szakkörökben és mint egy költői lélek ritka készségű megnyilvánulásai szépirodalmi szempontból is megállják helyüket.

Engem Tanos Pál testvérünkhöz régi barátság szálai fűztek, és az a meggyőződésem, hogy bár a szövetségbe való belépését a boldogult előtt kifejezetten soha szóba nem hoztam, e barátság volt kiindulópontja kiváló testvérünk későbbi szabadkőművesi tevékenységének.

Mint teljesen fiatal ügyvédnek kellett nekem hivatalos ügyben Tanos Pált néhány-szor lakásán felkeresnem. Már ezen első találkozásoknál volt alkalmam bepillantanom Újpest akkor még teljesen ismeretlen, zárkózott természetűnek látszó férfiú magán és családi életébe. A legfigyelmesebb családfővel, beteg feleségével szemben a leggyöngédebb férjjel, számos gyermekeinek gondos nevelőjével ismerkedtem meg. A vele folytatott eszmecsere lebilincselő volt és kellemes meglepetésemre arról győződtem meg, hogy községünk határain belül, egy. az újpesti átlagot messze felülhaladó műveltségű, imponáló észtehetségről, erkölcsi felfogásáról illetőleg pedig puritán elveket valló, erős akaratú emberre akadtam. Ismeretségünk ezen első stádiumában is tettem már célzást, hogy az ázsiai elhanyagoltság állapotában leledző, primitív és korrupt Újpesten tűrhető állapotokat csak úgy lehetne teremteni, ha a korrektül és modernül gondolkozó emberek összefognának és valamiképp szervezkedve próbálnának új irányokat szabni. Tanos akkor még azon az állásponton volt, hogy az ő családi körében, írással, méhészettel foglalkozva elég jól érzi magát és semmi kedvet nem

érez ahhoz, hogy az újpesti darázs-fészekbe nyuljon.

Meg kell jegyezni, hogy Megyer és az Angyalföld felé elterülő újabb település ezen időtájtban Újpest községének meglehetősen mostoha gyermeke volt. A régi Újpest egy autochthon [„őshonos”] klikkje kisajátította volt akkor a község minden hatalmát és a feltörekvő külterületek legjogosabb kívánságait mellőzte, ha szembekerültek az ősi „city”-nek képzelődő belváros érdekeivel. A „mezei hadaknak” és „mezítlábasok”-nak csúfolt tisztviselők és iparosok már régen kerestek egy embert, kit pajzsra emelhettek volna, hogy megtörje a mindenható klikkfőnök uralmát.

Bármily visszavonult, remeteéletet is élt Tanos barátunk, el nem kerülhette, hogy egyéni kiválóságain irodalmi tevékenységének híre a megyeri szomszédság figyelmét magára ne vonja. Ezen szomszédi viszonyból alakult ki egy Megyerre szorítózkodó, magasabb miniszteri tisztviselőket és jobb módú szőlőbirtokosokat egybefogó társadalmi élet, melynek központja, magától értetődőleg, Tanos lett. Innen vitték szét az egész községbe híréit, mint oly férfiúét, kinek kiváló kvalitásai [képességei] hivatják a lakosságot a rajtanehezédő politikai és gazdasági lidércnyomás alól felszabadítani.



Tagadhatatlan, hogy ezen politikai csoportosulás nemcsak erős katolikus felekezeti színezettel bírt, de ha tisztán tőle függött volna, határozottan zsidóellenes tendenciákkal szeretett volna harcba indulni, és erős a gyanúm, hogy akik kezdetben Tanost új Messiásként rajongták körül és nagy lelkesedéssel bevásárolták a képviselőtestületbe, a felekezeti gyűlölet jegyében lelkesedtek őérette, akinek lényét és belső gondolkodását alaposan félreismerték...

Hogy félreismerték, mi sem jellemzi jobban, mint az a körülmény, hogy községpolitikai pályafutásának kezdetétől fogva reformokért küzdve együtt haladtunk, és hogy Tanos Pál volt az, aki az általam nála megpendített eszmére visszatérve, kereste a kapcsolatot velem, a szabadkőművessel, ez összeköttetést ápolt és mindent megtett, hogy az évek sora alatt szorosabbá fűzze.

Együttes működésünk ezen első korszakában érte el Tanos testvérünk legnagyobb

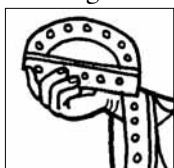
sikereit a községi életben. Népszerűsége fokról-fokra emelkedett. Mint az ellenzék vezérfia megdöntötte a gyűlölt, korrupt klikk pozícióját és rövidesen rá bírónak választott.

Legszorosabb barátságban állván azokkal, kik a Világosság-páholy tagjai voltak, mi sem természetesebb, minthogy szövetségünk felé vonzódott és 1889-ben felvételt nyert közöttünk, ahol erős egyénisége új érvényesülési terrénre [területre] talált. Ebbe az időbe esik, hogy mint a helyi katolikus egyháztanács nagy befolyású tagja, konfliktusba keveredett a politikailag szereplő és hatalma zenitjén álló akkori újpesti plébánossal, [Illek Vincével] mely konfliktus utóbb élet-halál harccá fajult el.

Sajnos, e harc a páholytagok között is szakadást idézett elő. A differenciák annyira mennek, hogy a Világosságban is a testvérek két táborra oszlanak, a Tanos mellett és az ő ellene küzdők táborára.

Az ellentéteket szakadás követte és megalakult 10 fedező testvér fáradozásából a rövid életű Veritas-páholy Újpesten. Szomorú idők következtek erre, annál megdöbbentőbbek, mert a kilépett testvérek a páholy törekvéseivel szemben többnyire ellentétes álláspontra helyezkedtek, a profán életben pedig valóságos gyűlölettel viseltettek a Világosság-páholy tagjaival szemben. A helyi szabadkőművesség végpusztulásától lehetett tartani. Azonban Tanos testvérnek szervező talentuma, erős lelke, nem engedte, hogy páholyunk tagjai elcsüggedjenek. Eleme a harc lévén, az egész vonalon meg tudta szervezni az ellenállást. Megalakította a polgári kört, melynek az ő vezérlete alatt irányító hatása volt a közviszonyokra és sok üdvös dolgot teremtett. E kör pártfogása mellett vitte nagy erővel és a legnagyobb nehézségek leküzdése mellett keresztül az első nagyszabású utcarendezést. Ő kezdte meg a járdák aszfaltozását, ő vitte keresztül a Budapest-angyalföldi vonat hálózata kiterjesztését Újpest belterületére, övé volt az új városház építésének terve. Egyszóval az ő erős keze alatt haladt nagyot a község és még ellenfelei is kénytelenek voltak elismerni, hogy Újpest ily céltudatos gyors fejlődést, mint az ő bíráskodása alatt, eddigi történetében még nem tudott felmutatni. A mi páholyunk is csakhamar értékesíteni kívánta az ő

kimagasló tehetségét és akaraterejét és 1891-ben főmesterévé választotta, mely tisztet 1894-ig viselte.



A testvérek bámulatos ragaszkodása Tanos testvér személye iránt azonban maga után vonta azt is, hogy az akkori rendkívül élénk községi mozgalomba a páholytagok kelleténél nagyobb mértékben folytak be. A politikai küzdelmek szakadatlan sora végre kimeríti a testvérek buzgalmát és anyagi erejét, a nagy fellendülésre egyszerre beállottak a hanyatlás első jelei. A testvérek kezdtek kimaradozni a páholy munkából, maga a páholy anyagi bajokkal küzd.

Magát Tanost is kikezdi a végnélküli harcok és izgalmak. A hajthatatlanságáról nevezetes férfi a közigazgatásban egyszerre új, kedvezőtlen befolyásokat enged érvényesülni, ami eleinte némi elhidegülésünket, majd utóbb községpolitikai bukását idézi elő. De kiszorult vezetői állásából, ezen jelentékeny ember akkor is számottevő tényezője maradt Újpestnek. Ellenzéki tábor szervezett újból és tovább, mint lapszerkesztő, közigazgatási tudásával és kiváló szónoki erejével mint községi képviselő és pártvezér az új rezsimnek csakhamar oly félelmetes ellenfele lett, hogy az ellenpárt minden módon iparkodott tőle szabadulni.

Párbajok, sajtóperek, provokáló inzultusok napirenden voltak ezen akkor már korosabb ember életének ezen szakában is. De mindezzel őt megfélemlíteni, a megkezdett harc abbahagyására bírni nem lehetett.

A községi kormányzat élén állók ekkor cselhez folyamodtak. Baross-utcai ingatlanáért a valódi értéket többszörösen meghaladó, az akkori viszonyokhoz képest exorbitáns [itt: túl magas] vételárt kínáltak neki azon feltétel alatt, ha meghatározott évekre, családjával együtt otthagya Újpestet.

Tanos Pál számotvetvén a következményekkel és különösen azzal, hogy egyébként ily tetemes tőkét családjának nem biztosíthatna és bízván abban, hogy ő ezen tőkét máshol polgári foglalkozás mellett megsokszorosíthatja, kínos lelki tusák után – a felkínált alkut elfogadta és „önkéntes számkivetésbe” ment.

Életének ezen szakában egyik csapás a másik után érte. Mezőgazdasági birtokot bé-

relvén, vagyonilag teljesen tönkrement, úgy, hogy öreg napjaira irodalmi tevékenységéből és azon csekély nyugdíjból kellett családját fenntartania, melyet a bencés rendtől húzott. Kedvenc leánya, Vilma, ki az ő élénk szellemét örökölte, alig néhány hétre, hogy férjhez adta, meghalt... E szomorú időben Pécelre vonult, mind csendesebbé vált férfival csak egy-két testvér tartott fenn összeköttetést. E kevesek közé tartoztam jó magam is, ki néhányszor meglátogattam, leveleztem vele. Midőn pedig Tanos testvér a várossá átalakulás alkalmával megpályázta a tanácselnöki állást, testvéri kötelességből és abban a hiszemben, hogy a bölcsen lehiggadt testvérben elsőrangú közigazgatási erőt szerzünk a városnak, ki a megválasztott első polgármestert bizonyára jó irányban fogja befolyásolni, szívesen támogattam ügyét. Így került vissza több mint 10 évi távollét után Tanos testvér Újpestre és megszabadulva a legkínosabb anyagi gondoktól, első lépése az volt, hogy hálatelt szívvel kereste fel újból ezen szabadkőműves szentélyünket, ahol mélyen érzett, megható szavakkal ecsetelte örömét és boldogságát, hogy újból helyet foglalhat, a meghitt testvéri körben.

Fájdalommal vettük észre már akkor, hogy az idő vas foga nem kimélte meg harcos, nagy testvérünket. Egészségében megtámadva tért vissza hozzánk és ha néha-néha gyönyörködhattunk is elméjének egy-egy fellobbbanásában, szívünkbe nyilalt az a felismerés, hogy Tanos testvérünk többé nem volt az, kinek emléke élt a régi barátok lelkében. A megtört aggastyánt egy sorvasztó, hosszadalmas betegség támadta meg, mely nem engedte, hogy a város érdekében fejtsen ki nagyobb mérvű tevékenységet, sem azt, hogy páholyunk bel-életébe bármikép is befolyjon.

És eljött végre a halál s az életnek s a páholyoknak egykor erős főmestere kezéből kiűtötte végleg a kalapácsot; nyugalmat adott ezen férfinak, kinek eleme a harc, boldogsága családjának és testvéreinek szeretete, ambíciója [törekvése] az eredményes, közhasznú munkálkodás, jutalma a sokaság gyűlése – de azon keveseknek megbecsülése és kegyeletes megemlékezése, kik őt közelebbről ismerték, tehetségét csodálták, lelkének őszinte nyíltságát nagyratartották és baráti ragaszkodásának melegét érezték.” (Folytatjuk...)

Epizódok Aschner Lipót életéből

12. rész: A télikabáttól az igazgatói székig



Aschner Lipót került a sajtónyilvánosságot, így sem az Egyesült Izzó vezérigazgatójaként, sem az UTE elnökeként nem adott hosszabb interjút a

korabeli lapoknak. A ritka kivételek közé tartozott az a beszélgetés, amelyet Békessy Imre hírlapíró készített a Tungsram 65 esztendő vezetőjével. A cikk közvetlen hangvétele valószínűleg annak köszönhető, hogy Aschner jól ismerte a riportert, aki több mint harminc évvel korábban közgazdasági cikkeivel tűnt fel. Érdeemes egy bekezdést szentelnünk a különleges pályát befutott újságírónak, akinek sorsa jól tükrözi a 20. század tragikumát.

Az 1887-ben született Békessy Imre 1905-től gazdasági témájú tudósításokat publikált a budapesti Naplóban, majd a Magyar Nemzetben. 1919-ben a Munka című nyomatos újság szerkesztője lett. A proletárdiktatúra után elfogták, de sikerült megszöknie. Bécsben megalapította a Die Börse című lapot, később a Die Stunde szerkesztője lett. 1927-ben Párizsba költözött, majd hazatért Budapestre, és megalapította a német nyelven megjelenő Panoptikum című havi szemlét. Az Újság című lapban megjelent cikkei miatt a szélsőjobboldali sajtó céltáblájává vált. 1939 tavaszán Amerikába menekült, és a második világháború alatt az amerikai hírszerző szolgálat magyar sajtóreferenseként dolgozott. 1945 után hazatért, 1949-ben letartóztatták. A fellelhető dokumentumok szerint: „1952-ben vagy 1953-ban külföldön feleségével együtt öngyilkosságot követett el”. Békessy Imre fia, Békessy János (1911-1977) a 20. századi osztrák irodalom jelentős írója volt, Hans Habe néven vált ismertté.

A hírlapíró Aschner Lipóttal 1937 áprilisában készült hosszabb beszélgetése alapvetően az Egyesült Izzó gazdasági teljesítményéről szól. Az interjú mellett – tipográfiaileg elkülönítve – három rövidebb történet olvas-

ható a vezérigazgató pályájának egy-egy szakaszáról. Mindhárom frappánsan megírt epizód. Ezekben Aschner olyan kérdésre ad személyes választ, amelyekre kutatásaink során más forrásból nem találtunk adatot.

Az első történet arról tudósít, hogy miként került Aschner Nyitráról Budapestre. A címe: Egy ócska télikabát regénye

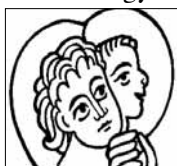
„– Egész karrieremet egy ócska télikabátnak köszönhetem. Negyvenöt év előtt a pozsonyi Taussig J. és Fiai textilcégnél voltam gyakornok. Nyitráról kerültem oda, ahol elvégeztem a polgári iskolákat és a kereskedelmi tanfolyamot. Kilenc gyerek volt odahaza, az apám szegény korcsmáros; a havi 30 frt fizetésből 10 frt-ot haza kellett küldeni. Stein Emil, a Kereskedelmi Bank vezérigazgatója, aki [akkoriban] ugyanennél a cégnél volt, tanúm lehet, hogy ezt a kevés pénzt is jól beosztottam és szorgalmasan dolgoztam. Volt egy Glück nevű kollégám, kedves, tehetséges fiú, csak nagyon könnyelmű és mulatós. Egy napon, 1891-ben – keserves decemberi hideg volt – azt mondta ez a Glück: ’Te Aschner, nekem itt nagyon meleg lett a lábam alatt a talaj. Sok az adósságom, itt kell hagynom Pozsonyt. Ma este utazom. Van is már kilátásom állásra Pesten, de nem mehetek télikabát nélkül bemutatkozni. Add kölcsön a télikabátodat. Két nap múlva postán visszaküldöm.’ Szerettem ezt a fiút, kölcsönadtam a télikabátomat. Múltak a napok, majd megfagytam, a kabát csak nem jött vissza. Borzasztó bajban voltam, muszáj volt 10 frt előleget kérnem, hogy másik kabátot vehessek, mert az enyémről nem kaptam hírt. Pár hónap múlva, amikor tavaszodott, kapok egy levelet Pestről. Azt írja Glück: ’Te Aschner, a télikabátot már nem tudom visszaküldeni, mert eladtam. De nekem itt Pesten is forró lett a lábam alatt a talaj, innen is mennem kell. Pedig elég jó állásom van az újpesti Villamossági részvénytársaságnál 50 frt fizetéssel. Hálából, amiért kölcsönadtad a

télikabátot, behozlak ide a gyárba. Küldjél egy ajánlatot: a többi az én dolgom.’ Pár nap múlva jött egy távirat: „Akzeptiert, kommet sofort” [Elfogadva, azonnal jöhet!]. Akkor még németül vezették az üzletet. Most negyvenöt éve, hogy a Glücknek kölcsönadott télikabát besegített ide Újpestre, a Villamossági és Izzólámpagyárba.

– És mi lett a Glückkel?

– Szegény fiú Kolozsvárott föbe lőtte magát.”

A második történetben Aschner azt meséli el, hogy lett belőle vállalati vezető. A felelevenített emlékekből fény derül a feltörekvő fiatalember mentalitására, érdeklődési körére és munkabírása. Amikor Békessy Imre megkérdezi tőle, hogy pályája során mi volt az a fordulópont, amikor elindult a karrierje, Aschner így válaszol:



„– Volt egy ilyen nagy pillanat, csak akkor nem tudtam róla. Egy éve voltam a gyárban, nagyon bedolgoztam magam és szinte magánszórakozásom volt az egész izzólámpaszakmát a világon figyelemmel kísérni, a gyártási menynységeket és eladásokat másoknál ellenőrizni, hogy összehasonlíthassam a mi teljesítményünkkel. Abban az időben Vass Ferenc, a Kereskedelmi Bank igazgatója volt teljhatalmú úr a gyárban. Egy napon behívat Vass Ferenc és azt mondja: 'Nézzé Aschner, nekem Berlinbe kell utaznom, arról van szó, hogy az izzólámpagyárak kartellt kössenek. Tudna nekem maga valami adatot szerezni az európai gyárak helyzetéről?' 'Tudnék' mondtam. 'Hát akkor állítson össze nekem mindent, amire szükségem van.'

– Egész éjjel dolgoztam, reggel már vitte magával a munkát Vass Ferenc Berlinbe. Mint minden kartelltárgyalásnál, ennél is megpróbáltak a partnerek 'blöffölni'. De az adataim olyan pontosak voltak, hogy Vass Ferenc mindenkit lefőzött. Óriási sikert aratott, nagy részt kaptunk a kartellból, és amikor hazajött, cégvezető lettem. Később mondta nekem a híres berlini Mammroth: 'Én már láttam sok kitűnő bankigazgatót, de hogy egy bankigazgató olyan jól ismerje a villamossági szakma összes adatait, mint a maguk Vass Ference, azt még nem láttam.' Hát így kezdődött...”

– Egész éjjel dolgoztam, reggel már vitte magával a munkát Vass Ferenc Berlinbe. Mint minden kartelltárgyalásnál, ennél is megpróbáltak a partnerek 'blöffölni'. De az adataim olyan pontosak voltak, hogy Vass Ferenc mindenkit lefőzött. Óriási sikert aratott, nagy részt kaptunk a kartellból, és amikor hazajött, cégvezető lettem. Később mondta nekem a híres berlini Mammroth: 'Én már láttam sok kitűnő bankigazgatót, de hogy egy bankigazgató olyan jól ismerje a villamossági szakma összes adatait, mint a maguk Vass Ference, azt még nem láttam.' Hát így kezdődött...”

A harmadik történet 1919 márciusában, a Tanácsköztársaság idején indul. Az újságíró arra kíváncsi, hogy eltávolították-e Aschnert a kommün idején. A válaszból kiderül, hogy a vezérigazgató – ahogy pályája során szinte mindig – gondolkodásban néhány lépéssel megelőzte partnereit. A riporter kérdésre így hangzott: – A kommün alatt itt hagyták a helyén? „– Hát nem egészen a helyemen, de közel hozzá. Egy kótyagos műszerész lett a kommünben az üzemi tanács elnöke – most azt hallom, a nyilasoknál van. Mikor kitört a kommün, bejött a szobámba, közölte velem a megváltozott világot és azt mondta: „ha egyet csengetek az az altisztnek szól, ha kettőt, az az Aschnernek szól.” Fegyelemhez szokott ember vagyok: szépen kiültem az előszobába. A műszerész folyton csengetett. Szakadatlanul szüksége volt reám. Egy hét múlva le kellett volna állítani a gyárat, mert nem volt szén. Az üzemi tanács összeült, és megállapította, hogy egy ember tudna szén szerezni: Aschner „elvtárs”. Meg is kértek rá. Nekem az volt a fontos, hogy a gyár üzemben maradjon. Érintkezésbe léptem csehszlovákiai barátaimmal és azt mondtam az üzemi tanácsnak: Engedjenek elutazni Csehszlovákiába, hozok szén. Először nem akartak engedni, mert azt hitték, hogy megszököm. Aztán velem adtak egy bizalmat és elutaztam Csehszlovákiába. Hazajöttem azzal, hogy kapunk egy egész vonat szén: két feltétellel. Ha a szénnel gyártott izzólámpák 80%-át exportáljuk, és nem gyártunk hadianyagot. Mind a két feltételt én találtam ki. Tudtam, hogy vége lesz a kommünnek és akkor az exportált áru ellenértéke külföldön biztonságban van. Ahhoz meg nem akartam segítséget nyújtani, hogy a forradalmat fegyverekkel lássák el. Mikor a vonat szén megjött, az előszobából megint az íróasztalhoz kerültem.”

Aschner Lipót életét számos adoma kísérte, hiszen pályája, vezetési stílusa és életmódja jelentősen eltért a hazai gyárigazgatók többségétől. Békessy Imre cikkében a „gyáripar enfant terrible-jeként” [francia kifejezés, itt: fenegyerek] említi az öntörvényű vezérigazgatót, aki jóval a kora előtt járt, s akinek életét tanulmányozva számunkra még az is kiderülhet, hogy a róla fennmaradt anekdotikus történetek többsége igaz. (Folytatjuk...)

„Újpest-Központ végállomás!”

2. rész: Az első kapavágás előtt...



1990. december 15-én, szombat délelőtt e sorok írója nagy kíváncsisággal indult felfedező körútra, melynek célja a reggeltől utasokat szállító metró és a hozzá kötődő felszíni változások megismerése, új létesítményeinek megtekintése volt. Az út lényegi része Újpest-Városkapu állomás feltérképezésével kezdődött, s az új gyors 122-es busszal való teljes kör megtétele után az akkor még igen idegen, mondhatni „rideg” hangzású nevet kapott – s korábbi hagyományos kisvárosi arculata elvesztésével olyanná is vált – Újpest-Központig való első (!) Újpest alatti utazással folytatódott. Végén Szalóczy Pál akkor rögzített és mai napig hallható hangsúllyal jelezte az elsőnapos metró utasai számára, vonatunk megérkezett végállomására. Kiszállás után egyenesnek éppen nem mondható út vezetett felfelé, hiszen letről érkezve a térérzékelés képessége teljesen elhagyta az embert a még teljesen ismeretlen, vadonatúj aluljáróban. A felszíni cél eléréséhez legmegfelelőbb kijáratot megkeresni és beazonosítani elsőre bizony nem volt egyszerű feladat (jelen krónika lejegyzője is eltévedt). Amikor viszont sikerült, félig-meddig felemás táj tárult a felszínre érő szeme elé, hiszen a jól megszokott épületek előtti nagyra nőtt téren szinte nem volt más, csak az aszfalt és beton. Meg kellett

tanulni tájékozódni és közlekedni – sőt, élni – ebben az új világban.

A Pozsonyi utca és a Bajcsy-Zsilinszky (ma: István) út szélesítése, valamint a Bajcsy-Zsilinszky és Árpád utak csomópontjának kibővítése a keleti oldal lebontása árán, már 1959-ben téma volt. Újpest városrendezési tervében, sőt a második ötéves tervben is benne foglaltatott, a Béke út egyenes folytatását kívánták ez által megvalósítani. Részbeni megvalósulására közel húsz esztendő múltán, a hetvenes évek végén kerülhetett sor, amikor Újpest városközpont rekonstrukciója alkalmával átszabták és jelentősen kibővítették a Pozsonyi utca és Bajcsy-Zsilinszky út Munkásotthon utcáig tartó szakaszát. A 12-es villamos vágányait középre – mai nyomvonalára – helyezték, sínjei a mai Ady Endre Művelődési Központ előtt tértek át a régi, bő háromsávnnyi szélességű Bajcsy-Zsilinszky út nyomvonalához, amelyhez a Munkásotthon utcánál csatlakoztak. (Ennek nyomát az aszfaltburkolat ferde vonalú széle a mai napig őrzi.) Előrelátók voltak a Munkásotthon utca és Árpád út közötti ABC-áruház (mai Match) hetvenes évek eleji megépítése során, hiszen azt már a leendő úttestbővítés nyomvonalán kívülre tervezték. Előtte aszfalttal borított és betonszegélyű virágágyással díszített tér állt a gyalogosok rendelkezésére (ma a Rákospalota és Káposztásmegyer felé tartó 12-es és 14-es villamosok



Újpest központja az 1970-es évek végén. Viszonyítási pontként szolgálhat a ma is álló Allami...



...és ABC-áruház (ma Match). A két kép az északi irányú kétsávos úttest helyéről készült

megállója, sín párja, valamint kétsávn yi úttest helyezkedik itt el).

Az Árpád út vonalától északra a Bajcsy-Zsilinszky út megmaradt régi, háromsávn yi szélességében. Déli irányú villamos- és közúti forgalma a nyugati oldali egyetlen sávnján, észak felé pedig a középső villamospályás, valamint a keleti, keramitkockákkal burkolt úttestén zajlott. Az út jobb oldali földszintes és egyemeletes házaiban üzletek működtek, a mai Ifjúsági Ház elődje, az MSZMP pártház kétemeletes tornyos saroképülete emelkedett ki közülük. A mellette lévő Rezi Károly (ma: Király) utca északi oldalán állt az Angyal patikának otthont adó, domborművekkel díszített, bontásakor nagyon siratott egyemeletes épület. Az úttest balfelén a mai 30-30A buszok Szent István téri megállója helyén autóparkoló volt. A Tanács- (ma: Város-) háza északi felénél ágazott ki a Bajcsy-Zsilinszky úti villamsvágányokból egy-egy sín pár, melyek a (ma: Szent) István téri piac épületsora mellé kanyarodva egyesültek, s így már egyetlen vágánnyá alakulva rajta itt, a csarnok kisebb épülete közvetlen szomszédságában végállomásozott 1981 április elsejétől 1986 teléig a 14-es villamos. (1980 utolsó napjáig innen indult Megyer felé a 8-as.) Az íves vágányok, a Rezi Károly utca vonalának folytatása, valamint a Bajcsy-Zsilinszky út által közrefogott kis parkban állt Kocsis Andor Anyai fájdalom címet viselő szobra (ma a Városháza mögötti Trombita téren található). A két út metszéspontjának délnyugati sarkán pedig alumíniumszerkezetes BKV-jegypénztár helyezkedett el. Tovább észak felé szintén földszintes házakban üzlet sor húzódott egészen a Mády Lajos utca Főposta melletti torkolatáig (helyén épült 1994-ben az úgynevezett Matáv-ház). Az út további,

Deák utcáig tartó keskeny szakasza még valamelyest őrzi ezt a hangulatot.

Az Árpád út vonalát egybefüggő, üzleteknek otthont adó földszintes és emeletes házak sora alkotta, nem hiába hívták bevásárló-utcának. Külön szabadidős program lehetett rajta a kirakat-nézegetéssel egybekötött séta. Útteste nagykockakő volt, középen két villamsvágánnyal, amelyek a volt Fény mozi – Árpád út 77. – előtt váltak szét, s egészen a Víztoronyig az útpálya szélein feküdtek. Az Árpád úti sínek 1985. május 31.-éig voltak használatban.

1984. november 6-ától járt Kőbánya-Kispesttől a 3-as metró üzemszerűen Árpád hídi végállomásáig. Vonalának továbbépítését a Váci út részleges lezárásával oldották meg. Villamos ekkor már nem közlekedett erre, a 3-as és 55-ös még 1982. május 3-án megszűnt. A metróvégállomástól az Újpesti vasúti hídig a 3V villamospótló, a Szilágyi utcai (Rákospalota-Újpest MÁV-állomás) végpontig a 43-as, a Petőfi laktanyáig a gyors 43-as, és a Moszkva tér és Szilágyi utca összekötésére hivatott 84-es – 1984. augusztus 11-étől gyorsjáratként – nagy részben a Váci út melletti Vágó Béla (ma: Lomb) és Madarász Viktor utcai terelőutakat vette igénybe. Részben csatlakozott hozzájuk a szintén 1984. augusztus 11-étől élő, Újpesti vasúti hídtól (Árpád út–Váci út csomópontjából) induló, Óbuda, Bogdáni útig közlekedő 184-es is. E járatok Újpest és a Faludi (1990 nyaratól a Szekszárdi) – vissza a Szobor – utcák között a Váci úton haladtak át, folyamatosan kerülgetve az épp aktuális munkaterületeket. 1985. május 31-én a 10-es villamos megszűnésével a 43-as autóbusz elbúcsúzott, szerepét másnapról a Szilágyi utcáig meghosszabbított 3V vette át.

(Folytatjuk...)



Újpest központja az 1980-as évek elején



Az újpesti metróépítés „védjegye” a 3V jelű autóbusz a folyamatosan átalakuló Váci úton (Fotó: BKV Utasmagazin, 1985)

Interpelláció az uj-pesti kikötő mocsaraiból



T. Ház! Egy interpellációt van szerencsém a t. belügy-miniszter úrhoz intézni. El ismerem ugyan, hogy kissé kényes dolog ilyenkor, midőn a t. belügyminiszter úr monumentális beszéddel jár jó reményben, őt háborgatni, midőn ő mindjárt meg fogja menteni az európai parlamentalizmus jó hírnevét, az ujpesti kikötő mocsarairól, ily alacsony dologról beszélni előtte: hanem a dolog igen sürgős. A tényállás ez: az uj-pesti Duna-ág el van zárva, hogy az téli kikötő legyen; a téli kikötő azonban nyáron át egy más körülmény által igen kellemetlenné teszi magát azzal, hogy ott az álló víz mefitikus [mocsárgázás], pokolbeli és dögletes bűzöket terjeszt, amik miatt az ott nagyon szaporodó lakosság ottani lakásait kénytelen elhagyni. Avégett, hogy segítve legyen a bajon, folyamodott a lakosság minden elképzelhető minisztériumhoz, egyik a másikhoz utasította, de a bajon nem segítettek. Egy szükség volna ott, hogy a Duna szabad folyást nyerjen: egy zsilipnek készítése, hogy ne legyen Pest városa közelében egy mesterségesen alakított mocsár. Azonban egyik minisztérium sem akarta magára vállalni, és most már a belügyminisztériumra maradt e dolog, mint közegészségügy. Azért vagyok bátor a t. belügyminiszter úrhoz a következő interpellációt intézni:

Interpelláció a belügyminiszter úrhoz

Tekintve, hogy az uj-pesti Duna-ág évekkel ezelőtt egy ideiglenes téli kikötő létesítése céljából oly védgáttal záratott el, mely azt a Duna fő ágától egészen elkülönítette és az ágba ezáltal tökéletes állóvá tette a vizet;

tekintve, hogy ezen védgát egyetlenegy zsilippel sem láttatott el, mely által lehetővé tételhetett volna a víznek időnkénti lefolyást, illetőleg felfrissítést biztosítani;

tekintve, hogy az uj-pesti Duna-ág vize a hiányos védgát következtében évről-évre posványosabbá lett, elannyira, hogy

annak kigőzölgése már tavaly a közegészségnek tetemes hátrányára vált, és hogy egy ott állomásozó hajó teljes személyzete indulás előtt megbetegedvén, kórházba szállíttatni kénytelenítettett;

tekintve, hogy ezen ág vize már – holott a tavasz még csak kezdetét veszi – valóságos mocsárrá vált, mely oly dögletes bűzt terjeszt az egész vidéken, miszerint félő, hogy ha még rövid ideig így tart a megromlott levegő igen veszélyessé válhat Uj-pest lakosságának közegészségére nézve, miután vize máris annyira megromlott, hogy az ott még állomásozó hajók is takarodnak ki belőle, úgyszintén az ott lakó fakereskedők iparkodnak a vízen levő árukat a partra vonszoltatni;

tekintve, hogy uj-pesti Duna-ág partjának mentén fekvő házak kútjaiban a víz máris élvezhetetlen;

tekintve végre, hogy Uj-Pest közönsége úgy a közlekedési, mint különösen a pénzügyminisztériumnál több ízben és utolsó időben Pest városánál, de fájdalom, sikertelenül kérelmezte a bajnak azon egyetlen sikeres eszköz általi orvoslását, hogy a védgát megnyitassék és zsilippel látassék el;

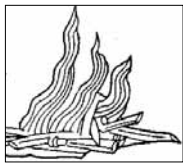
kérdem a miniszter urat, van-e mindezekről tudomása, és ha van, szándékozik-e sürgős intézkedéseket tenni, melynek által nemcsak Uj-Pest, de maga Pest város lakosságát is a legnagyobb mérvben veszélyeztető ezen baj mielőbb orvosoltassék, és ezáltal egy epidémia [járvány] netaláni kitörésének eleje vételessék?

1872. április 12.* □

*Jókai Mór nem hiába állt a környezetvédelmi kérdés mellé. Tény, hogy az 1872-ben jelentkező kolera is sürgette a beruházást, de Terézváros delegáltjának végül sikerült elérnie, hogy még az év decemberében egy bizottság megvizsgálja a helyszínt. A rákövetkező évben a kikötő északi részén megépítették a zsilipet.

A napelemek mint ökológiai csapdák

Poláros fényszennyezés



A napelemtáblák és a napkollektorok fölhasználása a zöldenergia termelésében jelentősen megnőtt az utóbbi években. A napelemtáblák és a napkollektorok viszont egyes fizikai jellemzőik miatt új forrását jelentik a poláros fényszennyezésnek. Az elmúlt években Horváth Gábor fizikus kollégámmal végzett kutatásainkkal mutattunk rá az ökológiai fényszennyezés egy új formájára, a poláros fényszennyezésre.

A poláros fényszennyezés a sima, fényes mesterséges felületekről visszaverődő, erősen és vízszintesen poláros fénynek a vízirovarokra kifejtett káros hatásait jelenti. E rovarokat könnyen becsaphatja és magához vonzhatja minden olyan mesterséges felület, amely poláros fényt ver vissza. A polarizációs fényszennyezés globális, mivel az egész világra kiterjed és evolúciós értelemben újkeletű, hiszen csak az elmúlt évtizedekben fokozódott, követve a polarizáló mesterséges felületek (például nyílt olajfel-színek, aszfaltutak, műanyag fóliák, üvegtáblák, autókarosszériák, napelemtáblák és napkollektorok) világméretű elterjedését. A poláros fényszennyezés legfőképp a veszélyeztetett, kipusztulással fenyegetett vízirovarfajok populációit fenyegeti.

A poláros fényszennyezés jelensége Újpesten is megfigyelhető. Az újpesti síkvidéki patakok közül a Szilas- és a Csömöri-patakban is él egy teleszkópszemű kérészfaj lárvája, amelynek őszi átváltozásakor jelennek meg a kifejlett szárnyas rovarok. Ezek miután eljárták násztáncukat, petezésre alkalmas vízfelszínre keresnek a patak közelében. A fényes és sötét színárnyalatú gépkocsik optikai sajátosságai folytán a patak vízfelszínét utánozzák, ezért ilyenkor Kaposztásmegyeren a 14-es villamos végállomásánál is megfigyelhetjük az autókarosszériákra petező kérészeket.

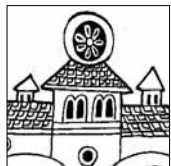
Napelemtáblák és napkollektorok poláros fényszennyezése

Terepi vizsgálatokkal kimutattuk, hogy a vízirovarok (pl. kérészek, szitakötők, tegzesek) erőteljesen vonzódnak a napelemtáblákhoz és napkollektorokhoz, ami különösen a természetes vízi élőhelyeken okozhat marandó természetkárosodást. Mint mesterséges fénypolarizátorok, a naperőművek a modernkori tájkép gyakori elemeivé váltak, és erőteljes szelekciós hatást fejthetnek ki egyes állatpopulációk természetes élőhelyválasztására, ami gyors evolúciós változásokat okozhat az adott életközösségekben.

A poláros fényszennyezés egyik hatékony ellenszere az azt okozó tükröző felületek annyira durvává, érdekessé tétele, hogy a róluk visszaverődő fény polarizációfoka lecsökkenjen. Ha polarizáló mesterséges felületeket egy vékony, akár 1-2 mm-es csíkokból álló, rácsmintával látunk el, akkor elvesztik a rovarokra kifejtett vonzásukat. Minél sűrűbb a fehér rács, annál kevesebb rovar vonzanak az egyébként fényes és fekete felületrészek. A repülő vízirovarok poláros fényt tükröző olyan felületeket keresnek a környezetükben, melyek kiterjedése egy küszöbértéknél nem kisebb. Ennek az a biológiai jelentősége, hogy a túl kicsi víztestek hamar kiszáradhatnak, s a vízirovarok bennük fejlődő lárvái könnyen elpusztulhatnak.

E felismerésünk lehetőséget ad arra, hogy csökkentjük, vagy akár meg is szüntessük a napelemtáblák és napkollektorok poláros fényszennyezését, polarizációs csapdahatását. A poláros fényszennyezés depolarizáló rácshatással való csökkentéséről egy magyar szabadalmi bejelentés született, s az elv tudományos alapjait nemrég publikáltuk nemzetközi tudományos lapokban. Ez az eredmény fontos része Horváth Gáborral közösen folytatott eddigi kutatás-fejlesztési tevékenységünknek, amelynek elismeréseként ez év februárjában megkaptuk az ELTE Innovatív Kutatója díjat. □

Clark Ádám



Edinburgh, ahol Adam Clark született, természetesen nem Újpest egyik negyede. A skóciai település nem is testvérvárosa Budapest IV. kerületének. A neves építőt mégis magunkénak valljuk, hiszen alkotó támogatója volt városunk fejlődésének.

Clark 1811. augusztus 14-én született. Hazája, a Brit Birodalom, ekkor már a világ műhelye volt, ahol a technika iránt érdeklődő ifjaknak hamar lehetőségük nyílt a felemelkedésre. Clark nem szerzett mérnöki diplomát, ugyanakkor jártasságot a gépészetben, igen.

Széchenyi István révén került kapcsolatba Magyarországgal, aki 1832-ben kérte fel a folyamszabályozás szolgálatába állított, Vidra névre keresztelt, gőzzel hajtott kotrógép beüzemelésére. Az együttműködés a hazai közlekedést fejlesztő gróffal hosszú távú lett. Clark egy későbbi levelében így írt szüleinek: „Áldom a napot, amikor Széchenyi gróffal először találkoztam.”

A fiatal építőmester – akit idehaza megisztaltak a Resident Engineer címmel – ugyan hazatért Angliába, de Lánchíd építésének előkészületei újfent, és ezúttal végleg Magyarországra szólították.

A Pestet és Budát összekötő állandó kőhíd tervezője William Tierney Clark, csupán névrokona volt. A mérnök, aki Széchenyi kérésére papírra vetette a Lánchíd rajzait, ekkor már betegeskedett, és gyakorta tartózkodott Angliában. Így a kivitelezési munkálatok irányítása az idehaza csak Clark Ádámként szólított honfitársára hárult. A létesítmény alapkövetételére – mely eseményt Barabás Miklós jól ismert festménye örökít meg – 1842. augusztus 24-én került sor. Clark erről így ír: „Erre az alkalomra a zárgát belsejét az ünnepség céljaira valóságos szalonná varázsoltuk át. A padozatot maga a pillér adta, erre széksorokat helyeztünk el, vörös és zöld posztókkal letakartuk, a terem végében pedig egy

emelvényt alkottunk, amelyet drága török szőnyegek borítottak. Egy pavilon állt rajta, selyem drapériákkal és dús aranyozással a császári és királyi család számára. Magyarországnak talán egész nemessége, mintegy 2000 ember volt jelen díszes nemzeti viseletben. Engem is bemutatnak a főhercegnek, és csodaszép arany tubákos szelencét kaptam ajándékba, amely gyémántokkal volt kirakva. Természetesen Mr. Clark is kapott egyet, de sokkal drágábbat...”

Clark Ádám a híd építésének éveitől egyre több szállal kötődött hazánkhoz. Megtanult magyarul, közvetlen módon szólt építőmunkához és nemeshez egyaránt. Széchenyi révén tagja lett a Pesti Kaszinónak is. Akaratlan is résztvevője lett a hazai politikai csatározásoknak is. Az 1844-ben létrehozott Gyáralapító Társaság választmányába Széchenyi jelöltjeként azért nem kerülhetett be, mert Kossuth és párthívei megakadályozták megválasztását. 1847-től az országos közlekedési bizottság tanácsnoka volt. Elméleti tevékenységet is folytatott: a gróf 1848. március 6-án az országgyűlésben ismertette azt az iratot, amely a „Véleményes jelentés a Tisza szabályozási ügy fejlődéséről” címet viselte, és amelyet társszerzőként Clark jegyzett. A hazai komplex vízgazdálkodás ügyét szíven viselő gróf már ekkor felvetette egy olyan kikötő létesítésének gondolatát, amely a téli jégzajlás idején befogadhatja a Duna hajóit. Ennek kivitelezése kapcsán már ekkor felmerült Újpest mint helyszín.

A forradalom kitörését követően a kormányban szerepet vállaló Széchenyi kinevezte pártfogoltját tanácsosnak a közmunkaügyi minisztériumba.

A nagy mű, a híd, lassan épült. Az utolsó láncszem beemelésékor baleset történt. A lezuhanó hídelemek Széchenyit és Clark Ádámot is elsodorták. Egyikük sem sérült meg maradandóan, de az esemény szerencsés kimenetele sem mentette meg a gróftól elméje elborulásától.

A szabadságharc kibontakozásakor az építkezés megakadt. Az építőmunkások egy része bevonult a honvédseregbe, a faanyag az ágyútalpak gyártásának szolgálatába állt. 1849 májusában, Buda ostromakor az osztrák parancsnok, Hentzi, levegőbe akarta repíttetni a hidat, hogy megakadályozza a magyar csapatok Dunán való átkelését. Clark roppant bátran és találékonyan vízzel árasztgatta el a lánckamrákat, ahová a löport vetni kívánták. A szivattyúk összetörésével elérte, hogy a robbanóanyagot a hídfeljáróra halmozták fel, így a detonáció csak kisebb károkat okozott.

Néhány hónappal később a visszavonuló honvédsereg is arra törekedett, hogy gátolja az ellenség előretörését, de Clark javaslatára csupán a híd kereszttartóit bontották el, és úsztatták le azokat a Dunán, távolabbi partszakaszra.

A híd átadására végül a szabadságharc katonai vereségét követően került sor. Szomorú tény, hogy Széchenyi István gróf soha nem láthatta teljes pompájában a létesítményt, nem sétálhatott át alkotásán.

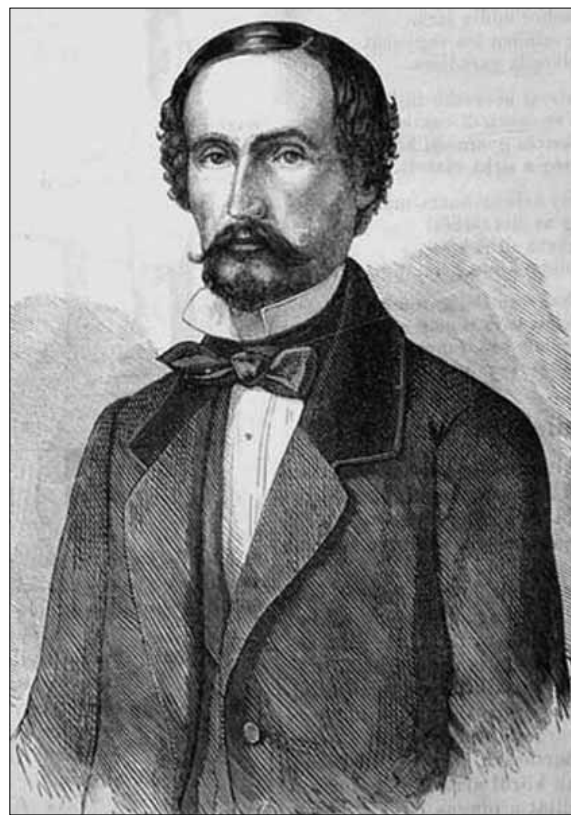
Clark Ádám azonban mentora távollétében is folytatta közlekedésfejlesztő alkotó tevékenységét. 1850 szeptemberében felmérte az újpesti öböl térségét azzal a szándékkal, hogy ott épüljön meg a gyarapodó főváros téli kikötője. A terület kiváló adottságokkal rendelkezett. Pesthez közel esett, a Bécs felé vezető forgalmas vízi út kiindulópontjánál. A Duna-sziget és az újpesti Duna-part által határolt öböl kellően nagy vízfelülettel és kellő mélységgel rendelkezett ahhoz, hogy a téli hajózár idején menedéket nyújtson a vízi járműveknek. Nem utolsó szempontként az öböl bejárata a Duna folyásirányával szemben azt az előnyt nyújtotta, hogy a zajló jég és az uszadékfa-hordalék nem talál utat magának kikötőbe. Clark a kikötő tervezésével párhuzamosan egy másik nagy építkezést is irányított. Már a Lánchíd építésekor megfogalmazódott a terv: nyissanak alagutat a budai Várhegy alatt, megteremtve ezzel a közvetlenebb kapcsolatot a Vérmező, Krisztinaváros felé. Az érdekelt budai városi tanácsot azzal sikerült meggyőzni, hogy a vártól nyugatra eső telkek ára ezzel biztosan növekedni fog. Az alagútépítő társaság megbízásából Clark öt év alatt, 1852-1857 között valósította meg az

elképzelést. A viccfaragásra mindig kész pestiek szerint azért épült alagút, hogy eső esetén be lehessen oda tolni a hidat.

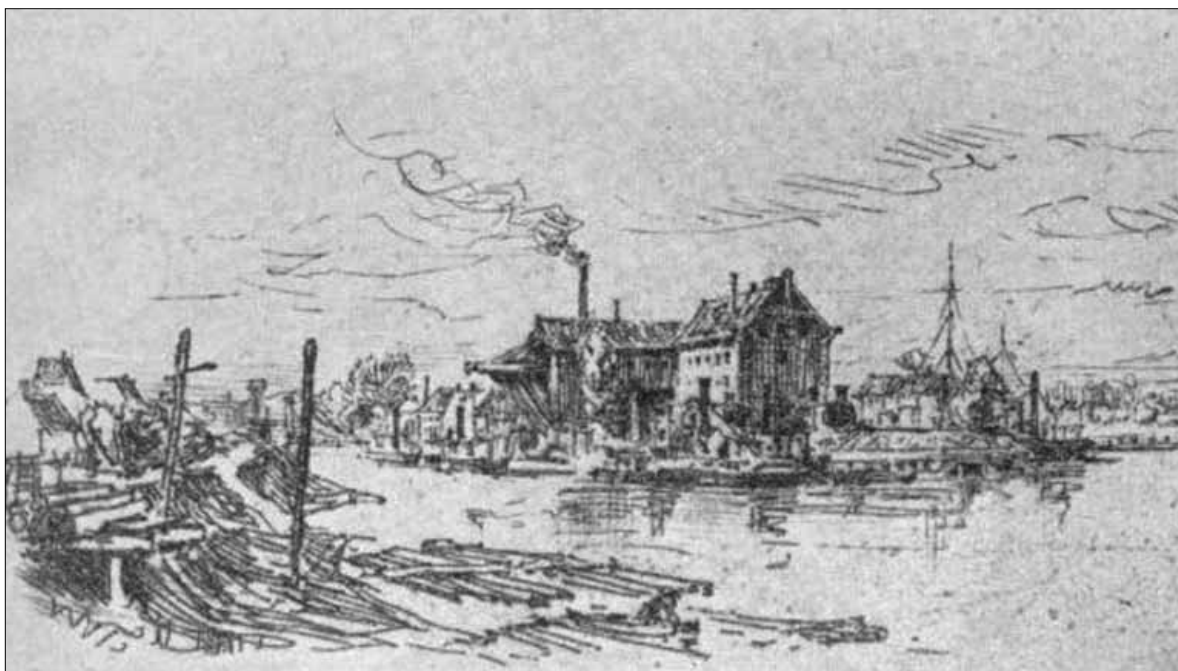
Ezenközben az újpesti téli kikötő is kiépült. A terület tulajdonjogának rendezését követően végül 1858-ban adták át a forgalomnak, bár ekkor még nem védte zsilip a bejáratát.

Clark Ádám akkor már magyar polgárnak számított. Nem tért többé haza Angliába, Magyarországon alapított családot. 1855-ben vette nőül Áldásy Irmát. Az építőmester nem felejtkezett meg egykori pártfogójáról, Széchenyi grófot meglátogatta döblingi magányában is. A sors rövid családi boldogságot engedett számára. 1866. június 23-án, mindössze 55 éves korában hunyt el. Temetésére felesége családjának vízivárosi sírboltjában került sor.

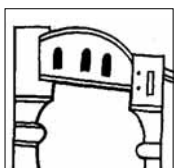
A hálás utókor 1912-ben Clark Ádám nevére keresztelte el a Lánchíd budai hídfőjénél található teret, ahol összeér két nagy alkotása, a Lánchíd és az alagút. A Duna ezeket az építményeket pedig összeköti a ma is használt újpesti téli kikötővel.



Clark Ádám kevésbé ismert portréja



Az óbudai hajógyár (Rauscher Lajos rézkarca)



Clark Ádám első magyarországi munkája nem az újpesti téli kikötő, de még csak nem is a Lánchíd volt. Az 1833-ban Angliában gyártott Vidra kotróhajóval együtt érkezett Pest-Budára, ahol a hajót azonnal a Duna medrének mélyítésére fogták. Széchenyi így írt a gépről: „Egy folyamtisztító erőmű ... gőztül forgatva, melynek szerény neve Vidra, minthogy vízfenék, sár és sötétség hazája.”

A gróf nagyszabású terve az volt, hogy Óbuda és az Óbudai- (ma: Hajógyári-) sziget közötti folyóágot kikotortatva az „jó és biztos telelőkikötővé képeztessék”. „[...] elegendő partszélesség nélkül, hol hajók építhetők, javíthatók, szerszám- stb. raktárak létesíthetők, valamely kikötő nem tökéletes; miért is én a jobb Duna-parton, az úgynevezett Nagy-szigettel átellenben fekvő telkeket 6-12 év tartamra, a Gőzhajózási Társulat terhére hosszabb időre bérelni, avagy lehetőleg megvenni óhajtanám.” (Széchenyi).

Clark irányításával megtisztították a hordalékkal feltöltött folyóágot, amely fölött ma híd ível. Itt kelnek át nyaranta a Sziget Fesztiválra érkező fiatalok. A Vidra

kotorta ki elsőként azokat a romokat, amelyekről a régészek bebizonyították, hogy Hadrianus római császár palotájának maradványai. A gróf a nádor támogatásával elérte, hogy a kamara a kezelésében álló területet átadja hajógyár építése és téli kikötő létesítése céljával. Ugyanakkor hamar kiderült, hogy a folyóág vízfelülete kicsiny, csupán kéttucatnyi hajót képes befogadni. Ez tűzbiztonsági kockázatot is jelentett. „Számítatlan malom és egyéb hajók közt annyira összesaráglyázott 20 gőzöst, hogy ha kedve szottyan, fújjon csak a szél, szinte csak egy kis gyufával, tán szivarával hamuvá teheti az egész dunai gőz-flotillának oly nagy részét”. (Széchenyi).

Így fordult a kikötőépítők figyelme a jóval nagyobb befogadóképességgel kecsegtető újpesti öböl felé. Az óbudai építkezés ugyanakkor nem akadt meg. A szintén brit Robert John Fowles hajóépítő mester vezetésével rendezték be a hajógyár területét. 1836-ra felépült az első kovácsműhely, megnyitott az első ácsüzem. Október 18-án vízrebocsátották az első vízi járművet, amely az óbudai hajógyárban épült, a kecses, lapátkerékkel hajtott „Árpád” gőzöst. □

Üzletébe szemüvegért és beszélgetni térnek be



Bodánszky Péter ezüstkoszorús látszerésmester üzlete 61 éve megszokott látvány a Szent István téren. Munkáját az újpestiek apáról fiúra öröklődve veszik igénybe. Szakértelméért a fővárosból is sokan felkeresik. Családias hangulatú boltját nemcsak a javítandó vagy elkészítendő szemüvegek miatt látogatják a kedves vevők.

– *Mikor került családja Újpestre?*

– Nem nagyon beszéltünk származásomról, tudomásom szerint nagymamám osztrák volt. Bécsből költözött ide Újpestre. Édesapám 1913-ban Újpesten született, egész életét itt töltötte. 1928-ban végezte el a polgári iskolát, majd Weisz Sándor látszerésznél tanulta ki a szakmát. Korán munkát kellett keresnie, mert nehéz körülmények között éltek. Jó eszű gyerek volt, gyorsan tanult, 1929-ben már látszerész szakvizsgát tett a tanonciskolában. Kitűnő eredménnyel vizsgázott, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara emléklapokkal jutalmazta. A rávésett tanács egy életre szóló útmutatás volt a munkavégzéssel kapcsolatban: becsületes és jó munkát kell végezni ahhoz, hogy a vevő vissza is járjon az emberhez.

– *Mesterlevelet is Weisz mesternél kapott? Mióta van a mai helyén üzletük?*

– Weisz üzlete a városháza bejáratánál volt, a mai főbejárat jobb oldalán volt a kirakat. Később a városházával szemben a Bajcsy-Zsilinszky (ma: István) úton kapott helyet a Petőfi és Jókai utca között. Édesapám már ebben az üzletben szabadult fel, itt szerzett mesterlevelet. Itt dolgozott önállóan, mert Weisz mester átadta neki az üzletet, tudomásom szerint ők a 30-as évek végén kivándoroltak. Természetesen a berendezést, szerszámokat és az árukészletet édesapámnak meg kellett vennie. 1950-ben az államosítások során azt mondták neki, hogy az a bolt túl nagy és elvették. Helyette a Szent István tér 1.-ben kapta meg azt az üzlethelyiséget, melyben mai napig én is dolgozom. Azt mondják, nemigen van még egy iparos Új-

pesten, aki 60 évig egy helyen kibírta a megszorításokat, viszontagságokat és nem adta el, nem húzta le a rolót örökre.

– *A fiatal mester újpesti lányt vett feleségül?*

– Igen, édesanyám újpesti lány volt, a Kender-Juta Gyárban dolgozott. Két gyermekük született, bátyám 1942-ben, én 1947-ben. Házasságkötésük után édesanyám az üzlet körüli munkákban segített apámnak, az adminisztráció, anyagbeszerzés sok időt elvitt. Születésünk után otthon maradt, és első sorban velünk foglalkozott.

– *A segítség kiesése után alkalmazottal dolgozott az édesapja?*

– Nem, egyedül vitte a feladatokat. 1960-tól kezdődően négy tanulót nevelt fel, képzett ki. Munkáját a szakma is elismerte. Amikor a tanulók végeztek, még az OFOTÉRT is megkereste apámat mondván: – Guszti bácsi hozzánk küldje a fiatalembert dolgozni. Az első tanuló, Hirsch Tibor kitűnő eredménnyel végzett, később Svájcba ment, Bázelen nyitott egy gyönyörű szép optikai üzletet. Egy alkalommal meglátogattuk az egész családdal. Kérdezte, hogy akarok-e nála maradni? Nem maradhattam, édesapám üzletét, munkáját itt kellett folytatnom. Második tanulónk Koltai Ilona volt. Jó eredménnyel végzett, ő is az OFOTÉRT-hez került, majd önálló üzletet nyitott vidéken, ma már nyugdíjas. Harmadiként Kisorosziból jött egy lány tanulni, naponta járt be apuék üzletébe. Ő utána én következtem a sorban.

– *Természetesen ön Újpesten járt iskolába?*

– A Bajza utcai általános iskolába, majd 1962–66 között a Könyves Kálmán Gimnáziumba jártam. Az érettségi után nagy választás elé kerültem: egyetemre menjek, szakmát tanuljak? Kisiparos gyermekének lenni nem volt jó ajánlólevél a továbbtanuláshoz. Szegény bátyám négyszer rugaszkodott neki az orvosi egyetemnek, és minden alkalommal elutasították. Egy teljesen más pályát választott: estin végezte el az erőszakos villamosmérnöki

kart a műszaki egyetemen. Ebből okulva édesapám azt mondta nekem: fiam, jó kézügyes-séged van, tanuld meg a szakmát, vidd tovább a boltot, ha már én nem bírom. 1967-ben kezdtem el a XII. kerületben a MOM Optikai Művekben a látszerész szakközépiskolát, szerencsémre csak két évet kellett elvégeznem, mivel érettségivel kerültem oda. Ettől kezdve apám üzletében alkalmazottként dolgoztam, de ő szigorúan rám parancsolt: le kell tennem a mestervizsgát is! Mivel már korábban is dolgoztam a boltban, így édesapám igazolni tudta az öt év kötelező szakmai gyakorlatot. 1974-ben kaptam mesterlevelet.

– *Nehezebb, vagy könnyebb volt tanulni a szakmát édesapjától családon belül?*

– Nehogy azt higgye, hogy kivételezett velem! Reggel 9 órakor benn kellett lennem az üzletben, ugyanúgy, mint a többi tanuló-nak. Napközben nem szaladhattam ki ezért vagy azért. A szakmai munkán kívül felmosás, takarítás, bezárás is a feladataim közé tartozott. Máig hálás vagyok neki szigoráért.

– *Mit kell tanulnia egy látszerésznek?*

– Tulajdonképpen ez is orvosi szakma.

Annak idején Újpesten ketten voltunk látszerészek az OFOTÉRT üzleten kívül. Bartusz látszerész üzlete az Árpád út Duna-parthoz közeli részén állt. Látszerész szakmunkás nem nyithat önálló üzletet, ezt csak mestervizsgával rendelkező teheti. Szakmánk szemészetből, fizikából, anyagismeretből áll. A fémkeretek közül a nikkell keretek megmunkálása, vagy a szarukeretek ragasztása is a szakma rejtelseit jelentik. A háború után édesapám sok műszemet is csinált. Még őrök néhány régít a bemutatódobozban. Egy történetet is mesélt



A városbázi bolt 1927-ben (A képen Bodánszky Miklós)

apu ezzel kapcsolatban: egy alkalommal egy orosz katona tért be hozzá műszemért. Kilőtték az egyik szemét. Édesapám megmutatta a kollekciót, kiválasztottak egyet. A katona letakart a jó szemét és próbált nézni vele. Majdnem lelőtte édesapámat, azt hitte látni fog vele!

– *A mestervizsga után is édesapjánál folytatta a munkát?*

– Igen, segédként dolgoztam, apu volt a főnököm. Benn a műhelyben dolgoztam, apu pedig az üzletben foglalkozott a vevőkkel. Minden munkámat ellenőrizte. Ha valamit elcsiszoltam, elrontottam, ki kellett javítani, vagy ha végleg használhatatlanná vált, levonta fizetésemből a selejt árát. Így szoktatott a figyelemre és a pontosságra. Mai napig kézzel csiszolok, az üvegcsipdesést is kézzel végzem. Sajnos akkora forgalom nincs, hogy érdemes legyen gépet vásárolni hozzá, így a saját munkámért felelek.

Egészen 1984-ig, nyugdíjba vonulásáig így volt. Ezután vettem át teljesen az ipart. Édesapám 1991-ig, haláláig bejárt az üzletbe, majdnem minden délután ott töltött néhány órát. 60 éves vevőköréből még máig is jönnek néhányan hozzám, de a már elhunytak gyermekei, unokái is belátogatnak, ha problémájuk adódik. Édesapám halála után nagyon egyedül éreztem magam a boltban. Hogy fogom bírni az árubeszerzést, adminisztrációt, és persze a szakmai munkát? Édesanyám nyugtatgatott: ne idegeskedj fiam, minden rendben lesz, bízáld magadban! S hál' Istennek, tényleg minden kialakult, a mai napig rendben el tudom látni a feladatokat.

– *Csak újpesti ügyfelei vannak, vagy felkeresik távolabbról is?*

– Sokan jönnek rendszeresen Ausztráliából, Amerikából, Kanadából, Svédországból, és két évenként nálam készíttetnek szemüveget. A művészek közül Zentay Ferenc, Berényi Ottó is rendszeres vevőim voltak. Általában délután érkeztek, kicsit leültek beszélgetni, s meséltek néhány színházi sztorit. Kellemes volt nagyon, családias beszélgetős hangulat alakult ki közöttünk, mások is betértek, velük is szívesen váltottak néhány szót. Mai napig sokan mesélnek a családjukról, gyerekekről, unokákról. Még ma is az édesapám bútorait használom. A bátyám és a sógornőm is kérdezte már: miért nem modernizálom a beren-

dezés? Szándékosan őrzöm ezt a miliót, az üzlet patinája, régi hangulata teszi egyedivé, hagyományörzővé. Persze hozzáértés is kell! Nyáron bejött egy budai hölgy – édesanyjának készítettem korábban szemüveget – , s ezt mondta: „Bodánszky úr, segítsen rajtam! Az egész fővárosban nem vállalják el javításra az édesanyám szemüvegét.” Százezer forint értékű úgynevezett látcsőszemüveg volt. A lencse közepén kiképzett lyukba helyezték el a látcsövet. Mondtam megpróbálom, és ha tudom, megcsinálom. Hétvégére hazahoztam, és vasárnap addig bíbelődtem vele, míg kész lett. Azóta is többször bejött hozzám, akkor is, ha nem hozott munkát. Tavaly januárban elárultam, hogy elmegyek nyugdíjba. Egészen megijedt. Megnyugtattam, hogy még öt évre megkaptam az üzlet bérleti jogát, addig biztosan dolgozom, ha egészségem engedi. Talán még utána is, ha lehetőséget kapok rá.

– *Említette, hogy a hatvanas években csak két látszerész működött Újpesten. Ma mi a helyzet, mekkora a konkurencia?*

– Jelenleg tíz-tizenketten vagyunk Újpesten. Felhígt a szakma, sokan alapítanak céget egy mester bevonásával, majd az anyagok, kész termékek beszerzésével, már nem a javítás a fontos számukra. Persze a verseny őket sem kíméli, a válság már többeket kényszerített bezárásra. A forgalom eldőnti, kik maradhatnak talpon. Ma már nagyon-nagyon nehéz új önálló vállalkozást beindítani. Ha nekem ez a 60 éves, bevezetett üzlet nem lett volna, meg gondoltam volna, hogy bele vágjak-e egy újba. Sajnos, főleg 2000 óta nincs meg a fizetőképes kereslet az értékesebb, drágább keretekre. Megfontolják az emberek, mire adják ki a pénzüket. A nyugdíjasokhoz én is igyekszem más-képp viszonyulni. Pótolok egy-egy hiányzó csavart, ha eltört a keret, megragasztom, s amikor érte jön a vevő és megkérdezi, mennyit fizetek, azt mondom: nem tetszik fizetni semmit sem. Néha megkérdezik: ilyen is van? Nálam ilyen is van – szoktam mondani.

– *Hogy lehet így megélni, hiszen az alapanyagárak nem csökkennek?*

– Édesapám mindig azt mondta: fiam arra törekedj, annyid legyen, hogy fönn tudjál maradni. Ezt vallom én is.

– *Munkáját nemcsak a vevők, a szakma is elismerte a közelmúltban.*

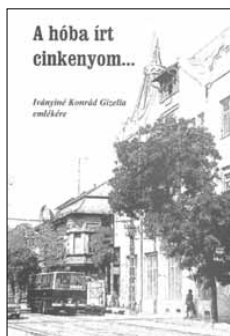
– Igen, nagy meglepetés és megtiszteltetés ért 2005-ben, amikor az IPOSZ Magyar Optikus Ipartestületétől Ezüstkoszorus Mester kitüntető címet kaptam.

– *A családban folytatja valaki a szakmát?*

– Az első házasságomból van egy lányom, ő is látszerész. Állami cégnél tanult, de a műhelygyakorlatot nálam végezte. A látszerészvizsga előtt eljött hozzám, és szerzőszámokat kért kölcsön a vizsgára. Természetesen adtam neki csipdesőfogót, kalapácsot, fúrót, reszelőt, stiftkiütőt, még édesapám szerszámaiból. Mondta, hogy feladat lesz zsanérral szerelni a keretre. Ezeket a keret kifűrése után apró szegecsekkel rögzítjük a keretekhez. Mikor én tanultam, akkoriban nem mindig volt szegecs. A problémát úgy oldottuk meg, hogy szeget vásároltunk, és abból vágtuk, csiszoltuk le, olyan méretre, ami megfelelő lett. Azt használtuk a stiftok helyére is, a zsanérba helyezés után, lecsiszoltuk, gömbölyítettük, hogy megfelelő legyen. A lányomnak is adtam egy marék szöveget, hátha nem kapnak a szereléshez szegecsset. Így is történt. A problémát a lányom rögtön megoldotta a szegekkel, az oktató megkérdezte kitől tanulta, hogyan kell szegecsset csinálni? Elárulta, hogy tőlem. Példának is állította őt az oktató, ezek a szakma olyan fogásai, amit nagyüzemben nem oktatnak, csak mestertől lehet ellesni. Még nem tett mestervizsgát, egy olasz cégnél dolgozik, kereteket forgalmaznak. Majd meglátjuk, hogy alakul a sors, lesz-e kedve folytatni az üzletet. □



A Bodánszky család 1964-ben



„Ez a könyv szeretetből született” – írja Kadlecovits Géza, Újpest díszpolgára a kötet előszavában. Iványi Jánosné Konrád Gizella építőmérnök – lapunk szerkesztőbizottságának tagja és rendszeres munkatársa – Újpesten nőtt fel, itt élt családjával, és később szaktudásával igyekezett visszaadni városának a település felejtésre ítélt értékeit, mindazt, amiről úgy gondolta, hogy dokumentálásra és védelemre méltó. Épületek és kultúrtörténeti mozzanatok, művészi pályák és irodalmi alkotások értő elemzőjeként publikált lapunk hasábjain. Városvédő tevékenységéért az önkormányzat Újpestért-díjban részesítette. Gizike fájdalmasan korán, türelemmel viselt hosszú szenvedés után 2010 októberében hunyt el. A barátok kezdeményezésére született e kötet, amelyben írásai férje szerkesztésében olvashatók. A szócikkeket a pályatársak és az ismerősök visszaemlékezései követik.



A Magyar Kultúra Napján mutatták be „A birtok nem a tiéd...!” című, nagykárolyi Károlyi László gróf életéről, családjáról készült dokumentumfilm. Az EPS Produkciós iroda által létrehozott alkotást Bicskei Éva rendezte. A nagykárolyi Károlyi család ősei egyenes ágon egészen a honfoglalásig vezethetők vissza. A film képzeletbeli és tényleges utazáson keresztül évszázadok történetét hozza emberközelbe, olyan kérdéseket is megválaszol, mint a hazaszeretet, a nemesi erkölcs vagy a haza iránti kötelezettség. Károlyi László vallomásaiból megtudhatjuk, hogyan őrzi a családi emlékeztet az Újpestet alapító Károlyi István, a kiemelkedő gazdasági szakember Károlyi Sándor vagy az „őszirózsás” Károlyi Mihály emlékét. A film létrehozását Újpest Önkormányzata is támogatta, a DVD-t városunk minden oktatási intézménye szemléltető eszközként használhatja majd.

Semsey Aladár Életmű díj

Újpest Önkormányzata január 27-ei rendkívüli ülésén megalapította a Semsey Aladár Újpesti Életműdíjat. Semsey Aladár Újpest egykori polgármestere 1922-től 1938-ig állt a város élén. A képviselő-testület annak ítélheti oda az új elismerést, aki legalább tíz éven keresztül Újpest polgármestereként szolgált. A döntés értelmében a díjat elsőként dr. Derce Tamás veheti át, aki 20 éven keresztül irányította Újpestet. A polgármester a díjhoz tartozó életjáradékból hátrányos helyzetű gyerekeket támogató alapítványt hoz létre.

Cserekirándulás

A Károlyi-év alkalmából cserelátogatást szervez diákok részére a fóti és az újpesti önkormányzat. Az újpesti helytörténeti vetélkedőkben rendszeresen részt vevő iskolák diákjai, felkészítő tanárai április 14-én jutalom városnézésen vesznek részt Fóton. A csoportnak szakszerű vezetéssel mutatják be a Károlyi kastélyt és parkját, a múzeumot, a templomot és az altemplomot. A látogatást néhány nappal később fóti iskolások viszonzozzák. Ők a Károlyi családhoz kötődő újpesti emlékeket tanulmányozhatják. A városháza dísztermében ismerkedhetnek Újpest történetével, majd városnézésen vesznek részt.

Film Újpestről

A Magyar Televízió 1. csatornája március 5-én mutatta be a Zegzugos történetek című sorozat városrészünkről készült epizódját, Szent István tér – Újpest címmel. A dokumentumfilmben megelevenedik a főtér egésze, a Zenesikolával, a Városházával és Károlyi István szobrával.

Gyász hír

Életének 88. évében, 2010. novemberében elhunyt dr. Nemeskéri-Kiss Géza MÁV mérnök-főtanácsos, a Magyar Mérnöki Kamara tiszteletbeli tagja, aki 1955-ben az újpesti vasúti híd második világháború utáni helyreállításának irányítója volt.

Márciusi számunkban az 1., 14., 22. és a 23. oldalon látható fotókat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.